МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Київський національний лінгвістичний університет

Кафедра східної філології

Кваліфікаційна робота магістра з арабської філології на тему:

СПЕЦИФІКА ПЕРЕМИКАННЯ МОВНИХ КОДІВ В СУЧАСНОМУ АРАБОМОВНОМУ МЕДІА ДИСКУРСІ

Студентки групи МПар 54-20

факультету сходознавства

денної форми навчання

Освітньо-професійної програми

Галузевий переклад: перська мова,

англійська мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.060 Східні мови та літератури (переклад включно),

перша – арабська

Муляр Карини Олексіївни

Науковий керівник:

д. філол. н., проф. Рибалкін В. С.

Допущена до захисту

«___»_____ 2020 року

Завідувач кафедри

_____ *Валігура О.Р.*

(підпис) *(ПІБ)*

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ І. ПЕРЕДАЧА ДИГЛОСІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ АДЕКВАТНОСТІ.....6

1.1 Функціонування білінгвізму.....6

1.2 Класифікація білінгвізму.....9

1.3 Диглосія та білінгвізм як результати мовних контактів 16

1.4 Диглосія як від білінгвізму.....25

1.5 Порівняльний аналіз понять «білінгвізм», «диглосія» та «двомовність»..29

Висновки до розділу І……34

РОЗДІЛ ІІ. ПЕРЕМИКАННЯ МОВНИХ КОДІВ В СИТУАЦІЇ АРАБОМОВНОЇ ДІГЛОСІЇ 36

2.1 Поняття мовного коду та субкодів.....36

2.1.1 Різновиді субкодів.....42

2.2 Класифікація арабських діалектів.....44

2.3 Соціолінгвістичні функції кодового перемикання між арабською літературною мовою та діалектами 53

Висновки до розділу ІІ……..……57

РОЗДІЛ ІІІ. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДІАЛЕКТІВ АРБСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ ТА В МЕДІЯ-ДИСКУРСІ.....60

3.1 Природа та функціонування міждіалектного спілкування.....60

3.1.1 Функціонування марокканського діалекту.....63

3.2 Мовна ситуація в арабському медія-дискурсі.....66

Висновки до розділу ІІІ……78

ВИСНОВКИ.....80

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....83

РЕЗЮМЕ .....….....88

ВСТУП

Наша дипломна робота присвячена одній з найбільш актуальних і важливих на сьогоднішній день проблем теорії і практики перекладу – перемиканню мовних кодів у сучасному арабському світі. Вивчення цього культурного явища і способів його міжмовної передачі представляє великий інтерес і важливість для теорії перекладу і міжкультурної комунікації. Найважливішим аспектом перемикання мовних кодів виділяють диглосію. На сьогоднішній день ми можемо виділити цілий ряд фундаментальних праць провідних зарубіжних авторів, присвячених явищам диглосії та білінгвізму, а саме: роботи В. І. Бєлікова, Л. П. Крисина, Л. П. Нагорної, Ч. Фергюсона . В. І. Виноградова, Дж. Фишмана і ін. Проте, оскільки дана тема є досить об'ємною і малодослідженою, в теорії перекладу досі не було запропоновано єдиного підходу до питання перекладу іншомовних елементів тексту. Просторіччя, ідіоми, запозичення, стали вивчатися лінгвістами як окремі елементи.

Кожне мовне співтовариство користується певними засобами спілкування – мовами, їх діалектами, жаргонами, стилістичними різновидами мови. Будь-який засіб можна назвати кодом.У найзагальнішому сенсі код – це засіб комунікації: природна мова (українська,арабська, англійська, сомалі …), штучна мова типу есперанто або сучасних машинних мов, азбука Морзе. Субкод – це підсистема коду, тобто просторіччя, діалекти, жаргон.

Актуальність дослідження. Актуальность нашого дослідження полягає в то що, на привеликий жаль, в мовознавстві надзвичайно мало наукових праць присвяченій цій темі перемиканню мовних кодів в арабському медія-дискурсі. Такі лінгвісти як В. І. Бєлікова, Л. П. Крисина, Л. П. Нагорної, Ч. Фергюсона . В. І. Виноградова, Дж. , Ю. Д. Дешерієв, В. О. Аврорін, О.С. Ахманова, В. Д. Бондалетов внесли свій вклад у розвиток теорії та білінгвізму та диглосії. В

свою чергу І. П. Лисаков, С. І. Сметанін, Т. Г. Добросклонську, В. Г. , Теун Ван Дейк, Алан Белл, Мартін Монтгомері ковпустили ряд робіт присвячених мови медія-дискурсу.

Мета дослідження. Метою даної дипломної роботи є вивчення функціонуваннння диглосія та білінгвізму в арабсікій мові та пошук перекладацьких прийомів, що сприяють адекватної міжмовної передачі іншомовних елементів. Відповідно до вказаної мети були поставлені **завдання** :

1. Дослідити питання взаємодії мовних субкодів в арабомовному суспільстві ;

2. Визначити різницю між диглосією та білінгвізмом.

3. Вивчити різновид мовних субкодів.

4. Провести порівняльний аналіз словосполучень різних діалектів та їх перекладів на літературну арабську мову.

5. Розробити класифікацію арабських діалектів.

6. Розглянути основні властивості арабомовного медія-дискурсу.

7. Дослідити явище перемикання мовних кодів в марокканському діалекті.

Об'єктом дослідження є лексичні системи марокканського, египетського, сирійського діалектів.

Предметом дослідження є функціональні, структурні та семантичні лексичні особливості діалектів.

Методи дослідження:

1. Компаративний метод – при проведенні лексики марокканського, египетського та сирійського діалектів.
2. Метод діахронного опису – вивчення особливостей діалектів.
3. Метод систематизації – встановлення розбіжностец у діалектах.
4. Метод класифікації – класифікація арабских діалектів.

Матеріалом дослідження слугували серіал на египетському діалекті, новини з каналу Аль Джазіра,

Структура роботи Робота складається з вступу, трьох розділів, чотирьох висновків, анотації арабською мовою, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І. ПЕРЕДАЧА ДИГЛОСІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ АДЕКВАТНОСТІ

1.1 Функціонуваннння білінгвізму

Як науковий феномен термін «білінгвізм» давно використовують у лінгвістиці, хоча дотепер простежуємо суттєві розбіжності в його трактуваннях. Окрім суб'єктивних причин, пов'язаних із мовною політикою окремих держав, існує низка об'єктивних факторів, що впливають на визначення цього поняття. Так, білінгвізм – це складне й багатоаспектне явище, яке є предметом зацікавлення не тільки лінгвістів, але й соціологів, психологів тощо, а тому його вивчають у лінгвістичному, соціолінгвістичному, психологічному планах. Оскільки в кожній сфері панівними є свої погляди на проблеми двомовності, це питання потребує певних узагальнень(Бертагаев Т.А., 1972, с. 78).

Існують різні визначення білінгвізму. Загальноприйнятою уважають дефініцію двомовності американського лінгвіста У. Вайнрайха(2006), який білінгвізмом називав практику навперемінного використання двох мов (с.23). Узагалі в дослідженнях іноземних учених проблемі двомовності приділено багато уваги. Зокрема, Ф. Грожан (1997) до білінгвів відносив людей, що вживають дві або більше мови в повсякденному житті(С. 232), Л. Блумфілд визначав білінгвізм як володіння двома мовами на рівні носія мови (С. 219), Е. Гауген – як можливість формувати закінчені й змістовні вислови іншою мовою, а К. Бейкер (1841) зауважував, що термін «білінгвізм» використовують для того щоб описати дві мови, що співіснують у свідомості індивіда (с. 44). Таким є трактування двомовності в закордонних працях.

Важливим видається аналіз феномену білінгвізму в радянському мовознавстві. Наприклад, Ю.Д.Дешерієв (1956) розумів двомовність як вільне

володіння двома мовами (с. 22), В. О. Аврорін (1995) стверджував, що двомовність починається тоді, коли рівень володіння другою мовою наближається до рівня володіння першою (с. 56), О. С. Ахманова вважала, що білінгвізм це досконале володіння двома ммовам, Л. Х. Даурова (1964) зазначала, що це вільне володіння двома мовами, одна з яких успадкована від попередніх поколінь – рідна мова, інша – чужа, іноземна (с. 4). У словнику соціолінгвістичних термінів й енциклопедії «Язык и общество» білінгвізм описано як володіння, поряд із рідною мовою, ще однією в межах, що уможливлюють спілкування з представниками іншого етносу в одній чи кількох сферах комунікації, а також практика використання двох мов в одній мовній спільноті (Виноградов, 1990, с.84). Отже, в основі розуміння білінгвізму в усіх згаданих дефініціях лежить ступінь володіння обома мовами, рідною і чужою.

Інше значення двомовності як почергового використання двох мов в одному мовному середовищі. Зокрема, Брага І. І. (2012) подає білінгвізм, як практику індивідуального або колективного використання двох мов у рамках однієї держави або соціальної спільноти у відповідних комунікативнихсферах (с. 131). О.Д.Швейцер і Л.Б.Нікольський наполягали, що білінгвізм – це співіснування двох мов у межах одного колективу, який використовує ці мови в різних комунікативних сферах залежно від соціальної ситуації та інших параметрів комунікативного акту, В.І.Кодухов розумів білінгвізм як взаємодію двох мов в одному й тому ж мовному кколектив. Зрозуміло, що багато мовознавців в основу визначення білінгвізму кладуть не рівень володіння мовами, а почергове їх використання (Белл, 1980, с. 47).

Відмінними в соціолінгвістичній науці є не лише підходи до визначення білінгвізму, але й думки щодо білінгвів як таких. Так, Ф. Грожан зауважив, що існують два протилежні погляди на індивідуальних білінгвів. Перше має назву одномовного, або часткового, білінгва розуміють як сукупність двох монолінгвів в одній особі. Інший погляд – холістичний, за яким білінгв не є

поєднанням двох монолінгвів, а унікальною особистістю з власним мовним профілем. Другу думку дослідник підтверджував ілюстрацією зі сфери атлетики, де одномовця асоціював зі спринтером і стрибуном, а двомовця – зі спортсменом, який займається бігом із перешкодами. Можна зазначити, що вибір мови в білінгвальному середовищі є індивідуальним процесом, який формує мовну поведінку мовців і залежить від багатьох психологічних і соціолінгвістичних аспектів. Двомовність – надзвичайно поширене у світі явище, що не залежить від рівня освіченості мовців, адже двомовними можуть бути навіть неграмотні люди (Вахтин,2004, с.108)

Отже, зі всього сказаного можна зробити висновок, що поняття білінгвізму розглядаємо в широкому й вузькому розумінням. У широкому сенсі білінгвізм – це володіння двома мовами (рідною і набутою), за якого мовець має певні знання з обох мов і може ними послуговуватися незалежно від рівня його мовної компетенції. За вузького розуміння двомовність – це практика навперемінного використання мовцями двох мов в одному комунікативному середовищі. Зазначимо, що в нашій роботі під білінгвізмом розуміємо його вузьке трактування, оскільки вважаємо, що володіння двома мовами не завжди передбачає їх реальне вживання.

1.2 Класифікація білінгвізму

Через високий рівень зацікавлення науковців феноменом білінгвізму існує дуже багато класифікацій явища двомовності, в основі кожної з яких лежать різноманітні фактори, що так чи інакше впливають на нього.

Наприклад, однією з найголовніших підстав поділу є той факт, що слід розрізняти білінгвізм як індивідуальну характеристику та як ознаку групи, спільноти, країни. З огляду на це виділяють індивідуальний і масовий білінгвізм. Індивідуальна двомовність це «володіння і використання двох мов окремими індивідами одномовної спільноти» (Белікоа,2001, с.95) . Масовий,

або тотальний, білінгвізм може охоплювати населення одного з регіонів країни чи всю націю.

Якщо двомовність властива всім без винятку соціально-культурним групам народу, такий білінгвізм уважають повним, або суцільним, якщо ж він характерний лише для окремих соціальних шарів (торговців, наукових співробітників тощо), це частковий, або груповий, білінгвізм (Бертагаев,1972, с. 97) .

Інша класифікація ґрунтована на психолінгвістичному аспекті взаємодії двох мовних систем у свідомості білінгва. Цікаво, що погляди різних дослідників на це питання відрізняються, оскільки вчені так і не змогли дійти єдиного висновку, чи дві мовні системи у свідомості двомовця функціонують як єдине ціле, чи є відокремленими. Так, У. Вайнрайх, а за ним В. І. Бєліков і Л. П. Крисін , А. П. Загнітко виділяли три типи двомовності: координативна (дві мовні системи є окремими, існують дві семантичні бази, граматичні категорії двох мов незалежні), змішана (дві мови зливаються в одну систему, існує єдина семантична база, а мови розрізняються тільки на рівні поверхневих структур) і субординативна (система другої мови повністю побудована на системі першої). Натомість В. Д. Бондалетов за цим критерієм виділяє лише два типи білінгвізму – ззмішаний. Також, були розроблені та встановлені такі види двомовності: чистий, або ідеальний, білінгвізм, коли мовні механізми у свідомості двомовця співіснують без будь-якого зв’язку; координативний, за якого дві різні мови використовуються двомовцем у двох різних ситуаціях, а між ними встановлюються певні відповідності, які за сприятливих умов ведуть до інтерференції, що можлива в обох напрямках; субординативний білінгвізм, під яким розуміють те, що знання двомовцем обох мовних систем неоднакові, а суспільні моменти сприяють переважному використанню однієї мови замість іншої, при цьому білінгвізм та інтерференційні явища мають лише однобічну спрямованість. Вартими уваги є класифікації У.Вайнрайха,(1955) який пояснював двомовність за декількома факторами. Один із них – послідовність

засвоєння мовних кодів. За цією ознакою мови класифікують на першу, другу, третю та ін. (с. 84). Також можна підкреслити, що віковий фактор часто лежить в основі класифікації двомовності. Наприклад, поширеним є розділення білінгвізму за віком, коли індивід засвоїв другу мову. Одні дослідники називають його раннім, підлітковим та юнацьким. Проте, ще розрізняють дитячий і дорослий типи білінгвізму, які значною мірою відрізняються. Їх відокремлюють саме через те, що для дитячої форми характерне одночасне опанування мови своєї нації та іншої мови, що поширена в певному соціумі, а тому градація між двома мовами умовна. Дорослу форму характеризує свідоме засвоєння мовних правил, а отже, цілеспрямоване її вивчення (Виноградов, 1990, с. 105).

Зрозуміло, що поступову підвищення між мовами в цьому випадку є очевидною. Друга ознака, яку враховує У. Вайнрайх, – спосіб засвоєння мови. За цим критерієм білінгвізм розділяють на природний, що є наслідком перебування комуніканта в іншомовному середовищі, коли він опановує другу мову через наслідування, і штучний, за якого мовець вивчає іноземну мову з підручників і навчальних посібників. До другої групи відносять усіх, хто вивчає іноземну мову в рідному мовному середовищі, наприклад школярів, які опановують іноземні мови в школі тощо (Виноградов, 1990, с. 101) . У термінології інших дослідників такі форми оволодіння мовою часто називають спеціально вивченою і стихійно засвоєною . Третій фактор – важливість актуальної комунікації для індивіда. Ідеться про визначення комунікантами необхідності та престижності кожної мови. За цією ознакою мови поділяють на основну (первинну) і допоміжну (вторинну). Четвертий чинник, що ліг в основу виділення білінгвізму, – рівень володіння відповідними мовами.

Традиційно виділяють повний і частковий білінгвізм. Під повною двомовністю розуміють володіння двома мовами як рідними, тоді як частковий білінгвізм – це володіння однією мовою як рідною, а друга зазнає фонетичного, граматичного та лексичного впливу однієї мови на іншу. Деякі

науковці за ознакою мовної компетенції індивіда в обох мовах виділяють симетричний білінгвізм – такий тип двомовності, за якого знання обох мов однакове, й асиметричний – різне(Аврорин, 1979, с. 68).

За умови вибіркової двомовності людина спілкується однією мовою, але сама має можливість обирати, яку ще мову вона хоче опанувати, наприклад на заняттях. Такі люди вивчають другу мову без утрати першої. Натомість білінгвізм, що залежить від обставин, пов'язаний з особистим ставленням до мови. Це явище можна проілюструвати на прикладі іммігрантів, які через обставини міграції в усіх комунікативних сферах користуються нерідною мовою, але в неформальному спілкуванні продовжують говорити рідною, адже розуміють, що в такому середовищі їй загрожує зникнення (Карасик, 2007, с. 32).

Тобто цей тип двомовності трактують як спілкування першою мовою з метою усвідомленого бажання зберегти її. Тому, як зауважує вчений, перший тип білінгвізму пов'язаний із вибором, другий – з виживанням у новому середовищі (Карасик,2007, с. 32). Науковець виділяє також поняття мінімального й максимального білінгвізму, спираючись на класифікацію Е. Діболда.

Максимальна двомовність – це достатнє володіння обома мовами. Прикладом мінімального білінгвізму (у термінології Е. Діболда «incipient bilingualism» – початкова двомовність) є те, як люди з мінімальними знаннями другої мови можуть певним чином спілкуватися в іншій країні. Ідеться про туристів, які з окремими завченими фразами й виразами мають можливість передавати й отримувати інформацію в іншомовному суспільстві. Такі мовці є початковими білінгвами.

На думку К. Бейкера, збалансована двомовність – ідеалізований концепт. У свою чергу Дж. Фішман (1978), який стверджує, що більшість білінгвів використовують дві мови для різних потреб і в спілкуванні з різними людьми, тому двомовність не може бути збалансованою.

Особливий випадок білінгвізму репрезентує пасивний (рецептивний) тип, тобто таке володіння другою мовою, коли індивід її розуміє, але сам не продукує. Для «двосторонньої» пасивної двомовності, за якої кожен з учасників комунікації користується своєю мовою, але розуміє мову іншого, використовують термін «дуалінгвізм». На противагу пасивному, існує активний білінгвізм, за якого мовець може вільно спілкуватися другою мовою. У закордонній соціолінгвістиці активний і пасивний типи білінгвізму називають рецептивним і продуктивним (Фішман,1978).

Цікаво, що деякі соціолінгвісти під активним і пасивним білінгвізмом мають на увазі інші поняття, кладучи в основу такого розуміння частоту використання обох мов. Так, активний білінгвізм за визначенням в енциклопедії «Язык и общество» означає те, що дві мови використовують регулярно, а пасивний – коли частота вживання однієї мови переважає над іншою.

Існує також багато інших, менш поширених у мовознавстві, класифікацій білінгвізму. Окремі дослідники розділяють це явище на основі форми й характеру його вияву, ступеня володіння мовами й належністю їх до певної мовної сім'ї. Наприклад, за формою функціонування мовознавці поділяють білінгвізм на усний, який передбачає володіння розмовним мовленням; письмовий, що включає знання алфавіту, навики письма, обізнаність із граматичними правилами; двоєдиний (поєднує дві форми функціонування мови).

За характером поширеності розрізняють односторонній і двосторонній типи білінгвізму. Односторонню спрямованість має мовленнєва ситуація, у якій один комунікант володіє двома мовами, а інший – тільки однією з них. Таким чином, спілкування відбувається однією мовою, як правило, мажоритарною. Прикладом є арабська літературна мова та діалекти. При двосторонньому типі обидва учасники міжкультурного діалогу володіють

обома мовами й вибирають конкретну залежно від ситуації спілкування (Ярорська,2000).

За ступенем володіння другою мовою, на думку Т.О.Бертагаєва(1946), двомовність слід поділити на такі різновиди: нормована, однобічна нормована й ненормована. Нормований білінгвізм, за словами автора, характеризують дотриманням норм (граматичних, лексико-семантичних, фонетичних) обох мов. До однобічного нормованого білінгвізму належить такий, за якого мовець дотримується норми лише однієї з двох мов, здебільшого рідної. Ненормований білінгвізм – це користування другою мовою з порушенням її норми частково або повністю (Бартагаєв,1946, с.43).

За характером компонентів виділяють однорідний і неоднорідний білінгвізм. До однорідного типу відносимо взаємодію мов однієї сім'ї (наприклад, АЛМ та діалекти), тоді як до неоднорідного – мови різних сімей (арабська та французька тощо). Важливим критерієм, який часто кладуть в основу класифікації типів білінгвізму, є психологічні аспекти розвитку двомовності, особливо на цьому фокусують увагу іноземні дослідники. Вони зазначають, що порядок засвоєння мов має надзвичайно важливе значення для розвитку мовної компетенції білінгва. З огляду на це важливо розрізняти одночасний і послідовний білінгвізм. У цьому плані мовна компетентність дітей, що вивчали обидві мови від народження (наприклад, коли батьки різномовні), відмінна від здібностей тих, які опанували другу мову пізніше (у школі) (Бартагаєв, 1946, с.57).

У.Ламберт запропонував свою класифікацію двомовності, за якою розрізняє два види білінгвізму: адитивний і субстрактний. Її суть полягає в тому, що в певних випадках опанування іншої мови передбачає розширення репертуару лінгвістичних засобів, в інших спричиняє зміну першої мови. Іншими словами, коли перша мова є основною, а знання другої не витісняють її, білінгвізм є адитивним і характеризується позитивною когнітивною дією. У

протилежній ситуації вплив білінгвізму має негативний ефект і є субстрактним.

Особливу увагу слід звернути на класифікацію Р. Белла(1991), в основу якої покладено ставлення індивіда до кожної з культур. За цією ознакою соціолінгвіст розрізняє три види двомовності. Перший – монокультурно-координативний білінгвізм. Ідеться про ситуацію, коли індивід засвоїв другу мову з конкретною утилітарною метою (наприклад, щоб отримати необхідну інформацію цією мовою, досліджувати теоретичні проблеми тощо). Така особа буде демонструвати субординативний білінгвізм. Інакше кажучи, у цьому випадку для індивіда важливими є лише мовні знання, обізнаність із культурними аспектами не є його метою. Другий тип – бікультурно-координативний білінгвізм, під яким розуміють засвоєння не лише мовних особливостей іншого народу, але й культурних. Він з'являється тоді, коли індивід опанував мову з культурно-пізнавальними цілями (вільно подорожувати, пізнати певний соціум), тобто мовець став компетентним і в мовному, і в культурному планах, але є основним носієм лише своєї культури. Третій вид білінгвізму – бікультурно-змішаний. Його демонструють іммігранти, що рівною мірою засвоїли мову й культуру своєї сім'ї та чужого суспільства. Такі люди є носіями двох мовних і культурних кодів. Дещо відрізняється від наведеної класифікація української дослідниці Т. М. Бурди(2005), що теж заснована на культурних цінностях. На цій підставі науковиця пропонує розрізняти два види двомовності – монокультурну й бікультурну. Монокультурна, яка об'єднує перші два типи білінгвізму, запропоновані Р. Беллом, спостерігається тоді, коли індивід засвоїв другу мову з конкретною метою. Вона передбачає обмежене володіння другою мовою, часто лише рецептивне, і співвідноситься, як правило, лише з індивідуальною двомовністю.(Маслова,2001, с. 37)

Натомість бікультурний білінгвізм притаманний людям, які з різних причин змушені засвоювати, крім рідної, ще й другу, домінантну в певному

суспільстві, мову. Це може здійснюватися з метою інтеграції в інше культурно-мовне середовище. Такий тип двомовності дорівнює бікультурно-змішаному за термінологією Р. Белла. У цьому разі передбачено високий ступінь володіння другою мовою (найчастіше це продуктивний білінгвізм), а також можливість співвідношення як з індивідуальною, так і з масовою двомовністю.

Наголосимо на тому, що окремі дослідники, класифікуючи явище білінгвізму, деякі його типи плутають із диглосією. Наприклад, не погоджуємося з твердженням А. Є. Карлінського, який називає стан, за якого в кожній сфері використовують свій мовний код (на роботі – один, удома – інший), чистим білінгвізмом, а ситуацію, коли мови вживають почергово, незалежно від умов спілкування, – змішаним. На нашу думку, чиста двомовність у такому розумінні радше є диглосією, оскільки передбачає свідоме протиставлення мов за ознакою офіційне – неофіційне.Так само недоречним, на наш погляд, є популярний поділ білінгвізму за ціннісною орієнтацією, коли двомовність розділяють на горизонтальну (комуніканти однаково оцінюють обидві мови) і вертикальну (одній мові віддають перевагу на шкалі цінностей стосовно іншої). В основу цієї класифікації також покладена свідома оцінка кожної мови за ознакою престижне – непрестижне, а це є визначальною характеристикою диглосії, а не білінгвізму. Тому питання відмінностей між білінгвізмом і диглосією є надзвичайно важливими й потребують чіткішого обґрунтування.

1.3 Диглосія і білінгвізм як результати мовних контактів

Мовні контакти — процеси взаємодії мов, впливу однієї мови на іншу або їхнього взаємного впливу, що приводить до змін її лексикону і граматичної системи, а в аспекті мовної ситуації в регіоні — до її зміни. Мовні контакти є потужним чинником мовних змін. Одним із перших наголосив на важливості вивчення взаємодії мов німецький лінгвіст Г. Шухардт (1905). Його сучасник

російський мовознавець І. Бодуен де Куртене запропонував альтернативний термін «змішування мов». У праці «Про мішаний характер усіх мов» було висунуто ідею схрещення мов, яка мала два вияви: метисацію — взаємодію споріднених мов, і гібридизацію — взаємодію неспоріднених. Л. Щерба (1957) увів термін «взаємний вплив мов» і наголосив на тому, що головною ознакою цього впливу є безпосередній контакт саме носіїв цих мов. Тому поряд із мовними контактами варто розглядати дистантні міжмовні зв'язки, які характеризуються відсутністю безпосередніх контактів носіїв, й інтермедіарні, що мають мову-посередник і не характеризуються безпосередньою взаємодією носіїв.

Мовні контакти можуть бути спричинені такими позамовними явищами, як міграція населення, спільне проживання різних етносів на одній або суміжних територіях, війни, колонізація, політичні, економічні й культурно-освітні зв'язки тощо. Мовні контакти пов'язані з типами міжетнічних культурних контактів (Сара Томас, 1998, С.206)

Дослідники виокремлюють різні типи мовних контактів за параметрами:

1) Спорідненості й неспорідненості контактуючих мов;
2) Напрямку й рівня впливу (однобічні на одному та кількох рівнях й обопільні на одному та кількох рівнях);
3) Території (маргінальні — носії контактуючих мов проживають на суміжних територіях, внутрішньорегіональні — носії мешкають на одній території);
4) Тривалості (казуальні як випадкові й тимчасові; перманентні як тісні та тривалі);
5) Характеру (штучні та природно-штучні залежно від навчання мові у школі).

Результатами мовних контактів можуть бути:

1) Лексичні та фразеологічні запозичення, здатність мови до яких тим більша, чим слабші системні відношення;
2) Зміни на всіх мовних рівнях;
3) Інтерференція як відхилення від норми однієї мови внаслідок її контактів з іншою та введення елементів другої мови; двомовність (білінгвізм);
4) Утворення піджинів і креолізованих мов, явищ адстратів (нейтральний тип мовної взаємодії, за якого не відбувається асиміляції мови; утворюється прошарок між двома самостійними мовами; напр., українсько-польський адстрат; термін увів італ. Лінгвіст М.Бартолі) або суржику;
5) Асиміляція однієї з мов, сліди якої можуть зберегтися в мові-переможниці (якщо це сліди мови корінного етносу, мова-переможниця має характер субстрату; якщо це сліди мови чужинців, які нашарувалися на мову корінного населення, то така мова є суперстратом (субстрат – факти і явища в поширеній на якійсь території мові, що походить з мови, яка була раніше поширена на цій території, але потім зникла; суперстрат – мова зайшлого населення, яка справила вплив на мову корінних жителів і з часом припинила самостійне існування).

Різні мовні рівні в умовах мовних контактів мають специфіку проникності. Так, найбільш проникним є лексичний рівень, найменш проникними є рівні фонології та морфології, причому морфологічні зміни в контактуючих мовах тяжіють до спрощення граматичної підсистеми.

Зближення може здійснюватися не лише в парах контактних мов, а й у групах регіонально близьких мов, що приводить до виникнення мовних союзів унаслідок конвергентної еволюції мов.

Мовний союз є особливим типом ареально-історичної спільності мов, яка виявляється у близькості структурно-типологічних рис, здебільшого у граматиці, й наявності спільного фонду культурних слів, що зумовлене

тривалими контактами й мовною конвергенцією в межах єдиного або подібного культурного простору. Конвергенція, на відміну від асиміляції мов, не призводить до витіснення однієї з мов, а визначає появу певних спільних ознак у контактуючих мовах.

У 1883 році тема мовного союзу вперше була висунута І. Бодуеном де Куртене. Термін «мовний союз» уведений М. Трубецьким у 1923 р. У статті «Вавилонская башня и смешение языков». Дослідник уважав головними ознаками мовного союзу деяку граматичну подібність, наявність спільного фонду лексичних одиниць — культурних маркерів (такими одиницями не може бути корінна елементарна лексика). М. Трубецький відстоював ідею кавказького фонологічного союзу. Прикладами мовних союзів дослідники вважають балканський (мови, що до нього належать, перебувають у стані переходу від синтетизму до аналітизму, розвивають означений постпози-тивний артикль, замінюють інфінітив підрядним реченням і мають схожість творення числівників та значний спільний масив лексичного рівня); кавказький; поволзький, алтайський, гімалайський тощо. Іноді мовні союзи об'єднують на підставі спільності рис одного мовного рівня, приміром, фонологічного (Р. Якобсон з огляду на спільність деяких фонологічних рис, зокрема, просодичної (інтонаційної) монотонності і фонологічної палаталізації, обстоював наявність євразійського мовного союзу). Такі союзи отримали назву екстенсивних, на противагу інтенсивним як багаторівневим.

Диглосія (від гр. Di — подвійний, двічі, glossa — мова) поділяється на внутрішньомовну й зовнішню. У першому значенні диглосією є різновид мовного стану особистості, коли вона володіє двома чи більше формами існування певної мови. Наприклад, мешканець Карибських островів володіє іспанською літературною та креольською мовами на базі іспанської мови й місцевого діалекту (Виноградов, 1999)

У другому значенні диглосія є мовною ситуацією функціонування двох стилістично й функціонально розподілених мовних кодів, які можуть

сприйматися як одна мова (наприклад, Б. Успенський описав співвідношення давньоруської та старослов'янської мови як диглосію). Саме таке значення терміна надано американським соціолінгвістом Ч. Фергюсоном у 1959 р. : «диглосія – два або більше різновиди однієї і тієї ж мови, що використовуються мовцями різних обставинах; або два різновиди мови, що співіснують у даному колективі, е кожен з них відіграє певну роль».

У значенні можливості людини користуватися двома формами існування, наприклад, літературною мовою і міським просторіччям, поняття диглосії розглядалося Є. Поливановим і Б. Лариним, який називав це явище дводіалектністю. Друге тлумачення терміна у славістиці відповідає термінам білінгвізм або двомовність, хоч іноді диглосію відрізняють від білінгвізму функціональним розподілом мов, властивим диглосії. (Сара Томас, 1988, С. 208)

У сучасному світі залучення людини до багатьох малих соціальних груп визначає його поліглосність, або поліглосію як володіння більшою, ніж дві, кількістю форм існування мови. Р. Якобсон не випадково підкреслював, що «будь-який спільний код є багатоформним, сукупністю різних субкодів, які вільно обираються мовцями залежно від функції повідомлення, адресата й відношень між співрозмовниками».

Білінгвізм (від лат. Bi — два, lingua — мова), на відміну від диглосії в її першому значенні, є двомовністю як ознакою не лише мовного стану індивіда, а й мовної ситуації країни, регіону, тобто явищем володіння й користування особистістю або певною групою етносу одночасно двома мовами: здебільшого однією як рідною, іншою набутою, але важливою для спілкування в різних комунікативних сферах. Полілінгвізм, або мультилінгвізм, відповідно позначає стан володіння особистістю або певною групою кількома мовами. Р. Фрумкіна, вважала, що термін двомовність завжди був нечітким, а сьогодні його значення не тільки розмилося, а й розглядається в ореолі соціальних проблем.

Термін був уведений в науковий обіг у середині XX ст. американським лінгвістом У.Вайнрайхом, який називав білінгвізмом практику поперемінного використання двох мов. Проблеми білінгвізму висвітлені також у роботах Г.Клосса, який запропонував розглядати «національну одномовність, білінгвізм і багатомовність, з одного боку, та індивідуальну одномовність, білінгвізм і багатомовність, з іншого».

Серед країн світу найбільший відсоток становлять багатомовні держави: одномовними є 6 країн, що складає 4 %, двомовними — 22 (14 %), 3-5 мов мають 27 країн (18 %), 6-10 мов — 24 (16 %), 11-50 — 46 країн (30 %) і більше 50 мов — 28 країн (18 %). Багатомовність вважається потужним культурним і пізнавальним ресурсом для країни та її громадян.

Проблемою в таких випадках є визначення рідної мови, адже деякі білінгви можуть вільно володіти двома мовами, перемикаючи кодові системи мов, які засвоєні, приміром, із дитинства. Іноді друга мова може витіснити першу й набути статусу мовної домінанти. Механізм, який лежить в основі білінгвізму особистості, соціолінгвісти переважно кваліфікують як психічний, що ґрунтується на знаннях, уміннях і навичках. Американський соціолог Р. Белл визначає двомовність як «міжмовне перемикання кодів на підставі лінгвістичних і психолінгвістичних механізмів». Деякі вчені цілком слушно наголошують на належності цього явища до психологічних процесів, поки воно є фактом індивідуального мовлення, або до соціальних, коли двомовність поширюється на спільноту чи більшу її частину.

На нашу думку, при вивченні білінгвізму варто ґрунтуватися як на психологічних і лінгвістичних, так і на соціальних, політичних, культурних і ментальних чинниках. Тому виділяємо власне лінгвістичний, соціолінгвістичний, психолінгвістичний і педагогічний аспекти розгляду білінгвізму.

Лінгвістика вивчає співвіднесеність структур і структурних елементів двох мов, їх взаємодію та взаємопроникнення на різних рівнях.

Соціолінгвістика аналізує роль соціальних функцій двомовності в житті її носіїв. Психолінгвістика зосереджує увагу на визначенні характеристик лінгвістичних категорій, понять, що відображаються в мовній свідомості носія двомовності, вивчає своєрідність закріплення в пам’яті, усвідомлення категорій і понять, що є специфічними для другої мови та відсутні в їхній мовній свідомості як носіїв першої мови. Педагогічний аспект зорієнтований на розробці найбільш раціональних методів вивчення процесів оволодіння двома мовами в умовах білінгвізму. Відповідно до кожного з аспектів виділяють різні типи білінгвізму, які розглянемо нижче.(Вахтин, 2004, с. 48)

Вважається, що двомовність є проміжною ланкою переходу до одномовності. Залежно від вікової стадії оволодіння другою мовою виокремлюють ранній та пізній білінгвізм. Ранню двомовність дослідники розцінюють по-різному. У 1915 р. Представник асоціативної психології І. Епштейн одним із перших висловив думку про шкідливість ранньої двомовності для розумового розвитку дитини з огляду на конфлікт між словами двох мов, взаємне асоціювання яких нібито перешкоджає встановленню асоціації іншого порядку в межах однієї мови. У той самий час інший дослідник дитячого мовлення У. Стерн пропагував протилежну позицію, яка полягала в тому, що раннє засвоєння другої мови сприяє мисленнєвому й мовному розвиткові, розумінню найтонших нюансів значення. Американський психолог С. Арсенян довів це положення на прикладі спостережень за 2000 дітей італійських і єврейських емігрантів у США. Грузинський психолог Н. Імедадзе вважає найбільш сприят-ливою для ранньої двомовності ситуацію «одна особа — одна мова». Вона встановила, що «існує дві стадії формування ранньої двомовності в дитини: 1) змішування двох мов (в одному реченні змішуються лексика та граматика двох мов або наводяться парні еквіваленти) і 2) повна лексична і граматична диференціація двох мов. Двомовність, за результатами її експериментів із білінгвами-дітьми, не змінює семіотичних зв'язків між словом певної мови й об'єктом позначення».

Лінгвісти також по-різному розцінювали володіння двома мовами. На думку Б. Гавранека, Р. Грехема, А. Мартіне, Е. Хаугена, повне й автономне володіння двома мовами перевищує психічні можливості звичайної людини. У мовній свідомості білінгва окремі риси нерідної мови уподібнюються рідній, тобто відбувається інтерференція.

На VI Міжнародному симпозіумі з білінгвізму, що проходив у 2007 р. у Гамбурзі, британський лінгвіст та соціолог Д. Грін виступив з доповіддю на тему проблеми нейрофізіологічного підґрунтя білінгвізму, у якій доводив тезу про те, що «володіння різними мовами передбачає функціону-вання тих самих ділянок мозку, кортикальних і субкортикальних, а отже, за-своєння інших мов приводить до змін у механізмі обробки першої, або рідної мови індивіда». На його думку, «саме нейронна пластичність обмежує в дорослому віці рівень засвоєння та володіння нерідною мовою, а зовсім не біологічно обмежений віковими параметрами період можливості такого засвоєння та володіння». Як бачимо, проблема нейрофізіологічних і психологічних можливостей оволодіння двома мовами залишається відкритою й до сьогодні.

У сучасній соціолінгвістиці збалансована двомовність також вважається практично неможливою. Н. Мечковська зазначає, що в тій психологічній програмі, яка визначає мовленнєву поведінку двомовного індивіда, дві мови не можуть бути функціонально тотожними. Стосовно всього двомовного соціуму це зумовлює тенденцію до функціонального розмежування мов. Отже, за умови масового й відносно повного білінгвізму використання двох мов в однакових ситуаціях є надмірним, функціонально невиправданим.

За механізмом породження білінгвізм поділяють на безпосередній як несвідомо-інтуїтивне володіння мовою й опосередкований, що є результатом мисленнєвого опосередкування перемикання мовних кодів.

За ступенем інтенсивності мовних контактів дослідники диференціюють масовий, суцільний, груповий й індивідуальний білінгвізм. Масовий білінгвізм визначається володінням двома мовами населення держави або певного регіону, суцільний виникає за умови існування мови міжнаціонального спілкування, як це було у колишньому СРСР. Груповий білінгвізм властивий певним угрупованням людей, об'єднаних за соціально-демографічними та професійними ознаками.

В. Аврорин розмежовує регіональний та національний білінгвізм: перший ґрунтується на географічному параметрі двомовності, другий — на етнічній ознаці мовців.

За способом виникнення розрізнюють контактний і неконтактний типи білінгвізму, що в іншій класифікації названі природним (побутовим), який виникає у відповідному мовному оточенні і завдяки широкій мовленнєвій практиці безпосереднього контакту двох мов, і штучним (навчальним), позбавленим будь-якого впливу контактів двох мов.(Вендина, 2018, с. 28)

У соціолінгвістиці важливими є питання щодо сфер використання другої мови, ступеня вільного володіння нею, частотності вживання тощо. Російські соціолінгвісти О. Швейцер і Л. Нікольський виокремлюють збалансовану й незбалансовану двомовність: перша позначає однаковість рівня володіння двома мовами й використання їх у всіх сферах спілкування, друга наявна тоді, коли основна маса мовців пасивно володіє другою мовою або вживає в мовленні тематичні шари лексики другої мови.(Вендина, 2018, с. 29)

Близькою до наведеної є диференціація білінгвізму Ж. Поля, який виділяє симетричний й асиметричний білінгвізм. У межах останнього дослідник розмежовує пасивний (білінгв розуміє, але не використовує другу мову), писемний (мовець володіє лише писемною формою другої мови), технічний (білінгв володіє другою мовою в межах потреб його професії).

Залежно від рівня володіння мовами розмежовують також активний і пасивний білінгвізм: перший наявний у мовців, що однаково вільно спілкуються обома мовами, а другий позначає лише пасивне володіння другою мовою (розуміє, але не говорить).

Типами білінгвізму є також субординативний — при розмежуванні сфер і ситуацій користування двома мовами й перевазі однієї мови, координативний — у випадках інтерференції двох мов, і чистий (білінгвізм в ідеалі) — за умови відсутності зв'язку двох мов і рівноправного користування ними у всіх сферах мовлення (за іншою класифікацією, координативний відповідає чистому білінгвізму, виокремлюється ще і змішаний за умови єдиного механізму аналізу й синтезу мовлення й розрізненні лише поверхневих структур двох мов). Р. Белл вважає, що змішаний білінгвізм має одну семантичну базу і два механізми входу й виходу, координативний білінгвізм має дві семантичні бази, кожна з яких має по дві системи входу й виходу. Дослідники по-різному розглядають так звану змішану мову.

За сферами використання форм двох мов білінгвізм поділяється на горизонтальний (за умови рівноцінних у користуванні форм існування двох мов), вертикальний (перевага у користуванні літературною мовою й діалектом однієї мови, а друга мова функціонує лише у літературній формі) і діагональний (користування літературною формою однієї мови й діалектом іншої).

За кількістю комунікативних дій Є. Верещагін поділяє білінгвізм на рецептивний, який дає змогу приблизно розуміти другу мову, але не говорити нею (на позначення явища спілкування двох рецептивних білінгвів уведено термін дуалінгвізм); репродуктивний, що уможливлює сприйняття й переказ текстів другою мовою; продуктивний, який зумовлює не лише перше і друге, а й продукування мовлення другою мовою (вільне володіння).

Абсолютна більшість лінгвістів трактує явище масової двомовності як перехідний етап в процесі витіснення однієї мови іншою, у нашому випадку –

російською української. Відсутність монолінгвів серед українців призводить до стихійного білінгвізму, що є результатом індивідуального та масового конформізму у мовному питанні.(Вендина, 2018, с. 34)

1.4 Диглосія як вид білінгвізму

Якщо на поняття білінгвізму в мовознавчих студіях різних науковців простежуємо подібні погляди, то термін «диглосія» є не таким однозначним. Причиною цього є різне розуміння того, що вкладено в це поняття.

Термін «диглосія» (від грец. Δі – дво- і γλωσσα – мова; буквально – «двомовність») у 1959 р. Ввів у науковий обіг американський дослідник Ч. Фергюсон, який розглядав її як два чи більше різновиди однієї і тієї ж мови, що використовуються мовцями за певних обставин. На його думку, диглосія – це діахронно стабільний варіант білінгвізму. Аналізуючи це явище, він брав до уваги такі соціолінгвістичні ситуації: функціональний розподіл варіантів арабської мови, німецької мови у Швейцарії, а також французької та креолу на Гаїті. Усі ці ситуації передбачають уживання саме варіантів однієї мови, а не різних мов.

Подальший ґрунтовний внесок у розробку цієї проблеми був зроблений Дж. Фішманом, який розширив поняття диглосії в такий спосіб, що під цим явищем розумів не тільки функціонування різних форм однієї мови, але й різних мов. На думку Дж.Фішмана, диглосія існує як у багатомовних суспільствах, які офіційно визнають декілька мов, так і в суспільствах, що є багатомовними в сенсі використання окремих діалектів, регістрів або функціонально диференційованих мовних різновидів будь-якого роду. Наступні дослідження категорії диглосії ґрунтувалися на одному з поглядів, запропонованих мовознавцями.

Таким чином, основні відмінності в розумінні цього явища полягають у тому, що одні науковці трактують його як уживання різних мов, інші ж твердять, що в диглосних ситуаціях використовують лише різні варіанти однієї мови.(Виноградов, 1990)

Так, наприклад, Дж.Поль описує диглосію як один із типів двомовності – вертикальний білінгвізм, однак щодо діалектів однієї мови, а не різних мов. О. Д. Швейцер і Л. Б. Нікольський визначають її як використання двох різновидів мови в межах одного колективу залежно від комунікативної сфери, соціальної ситуації та інших параметрів комунікативного акту . Так само розуміє це явище й В.Д.Бондалетов. Науковці виділяють також різні типи диглосії з огляду на багатство соціальних і територіальних різновидів мови: кодифікована літературна мова й розмовна мова, літературна мова й койне, літературна мова і просторіччя, літературна мова й піджин, літературна мова і креольська мова, два діалекти однієї мови, діалект і локальне койне, територіальний діалект і літературна мова та багато інших різновидів (Виноградов, 1990). Отже, проаналізувавши наведені дефініції, розуміємо, що поняття диглосії часто означає існування різних форм мови.

Однак більшість соціолінгвістів уважають, що мовна ситуація, за якої одночасно функціонують літературна мова та її діалекти, не є диглосією. З огляду на це американський лінгвіст Г.Клосс пропонує розрізняти внутрішню і зовнішню диглосію. Ситуацію, запропоновану Ч. Фергюсоном, він називає внутрішньою диглосією, а стан, за якого взаємодіють неспоріднені мови або надто віддалені споріднені, – зовнішньою (Яворська,2000, с. 78). Прихильниками такого підходу є й російські мовознавці В. І. Бєліков і Л. П. Крисін (Яворська, 2000, с. 81), а також автори словника соціолінгвістичних термінів, що називають володіння різними мовами – диглосією, а різними підсистемами національної мови – внутрішньомовною диглосією (Яворська, 2000, с. 83).

Слід зазначити, що вагоми внеском у розвиток теорії диглосії стався через Ч. Фергюсога. Лінгвіст назвав дев'ять ознак, що є характерними для диглосної ситуації. А саме: 1) два мовні коди спеціалізовані на виконанні конкретних функцій; 2) ширше вживана мова завжди є престижнішою; 3) престижна мова має багату літературну спадщину; 4) мовний код із меншим престижем часто є першою засвоєною мовою; 5) престижніший код підтримують формальним його вивченням і стандартизацією; 6) використання і функції обох мов є діахронно стабільними; 7) престижний код має більш розвинену граматичну структуру; 8) лексичний склад обидвох кодів є схожим, але в престижнішого – багатший; 9) фонологія престижного коду спочатку була підсистемою вторинного .(Фергюсон, 1959)

Схожим є погляд Т. М. Бурди (1997), яка аналізує становище обох мов за диглосної ситуації, зазначаючи, що домінантною мовою буде та, яка охоплює більше коло сфер функціонування, або переважає в більшій кількості сфер, тоді як додаткова мова – мова деяких сфер суспільного життя, або така, що переважає лише в окремих сферах. Домінантну мову, за її словами, характеризує високий рівень престижності, комунікативної значущості, а отже, у свідомості індивіда формується позитивний її образ та орієнтація на обов'язкове засвоєння. Розподіл сфер функціонування між двома мовами залежить передусім від зовнішньолінгвістичних факторів (політичних, соціально-економічних, культурних), диглосної політики й підтримується диглосною ідеологією, яка поступово виробляє суспільні стереотипи щодо двох мов.

З огляду на все сказане слід підкреслити, що основними ознаками диглосії є усвідомлене ставлення до кожної мови й закріплення їх за конкретною комунікативною сферою. Дві мови за диглосної ситуації обов'язково зазнають оцінного протиставлення у свідомості індивіда, а тому чітко диференційовані за ознакою офіційна – неофіційна, престижна – непрестижна, висока – низька, своя – чужа. Натомість білінгвальна ситуація передбачає рівноцінне

користування двома мовами в різних комунікативних ситуаціях без усвідомленої їхньої диференціації. Таким чином, якщо білінгвізм розглядаємо як практику перемикання мовних кодів в одному мовному середовищі, то під диглосією розуміємо свідомий вибір конкретної мови для досягнення комунікативного успіху в певній ситуації спілкування.

Важливо наголосити на тому, що в чистому вигляді диглосія трапляється доволі рідко, частіше її окремі ознаки поєднані з одномовними ситуаціями недиглосійного характеру або з двомовністю. Так, в основі такого тлумачення лежить праці Дж.Фішмана, який окреслює чотири мовні ситуації, за яких білінгвізм і диглосія можуть існувати разом чи окремо. Перша ситуація – коли в суспільстві існують індивідуальний білінгвізм і диглосія, тобто населення є двомовним, проте функції мов чітко розмежовані. Наприклад, високою мовою спілкуються в галузі освіти й судочинства, а низькою – удома зі сім'єю. Друга ситуація, виділена Дж. Фішманом, характеризується лише диглосією без білінгвізму. За такої ситуації одна група мовців говорить однією мовою, інша – іншою. Мови не перетинаються, а функціонують відокремлено. Третя ситуація – білінгвізм без диглосії (дві мови вживають однаково без розрізнення їхніх функцій). Такий стан є дуже нестабільним, адже мовці користуються обома мовами навперемінно, а тому є загроза зникнення слабшої мови. І остання ситуація – коли не існує ні білінгвізму, ні диглосії, тобто суспільство є одномовним (Фішман, 1976, с. 43).

Т. М. Бурда (1998) цій же підставі виділяє інші різновиди двомовності: повний диглосний білінгвізм, частковий диглосний білінгвізм і недиглосний білінгвізм. Дослідниця зазначає, що якщо одна мова повністю витісняє іншу з певних сфер суспільного життя, такий стан називають повним диглосним білінгвізмом. Частковий диглосний білінгвізм не передбачає повного усунення мови зі сфер функціонування, але помітним є значне домінування однієї мови над іншою в цих сферах. За недиглосного білінгвізму обидві мови виконують однакові функції. Виходить, що не кожна двомовність є

диглосною. Щоправда, практично недиглосний білінгвізм спостерігається рідко, оскільки здебільшого очевидними є тенденції до функціонального розподілу мов, а отже, до розвитку диглосії.

Тобто бувають випадки, коли білінгвізм існує самостійно, не поєднуючись із диглосією, адже білінгв може й не розподіляти мови на шкалі цінностей. Утім здебільшого дві мови не можуть виконувати однакові функції в суспільстві, позаяк комуніканти самі обирають конкретний мовний код задля досягнення відповідних потреб, а тому частіше все-таки спостерігаємо одночасне існування білінгвізму й диглосії. (Яворська, 2000, с. 67)

Підсумовуючи, зазначимо, що білінгвізм – це результат використання індивідом або суспільством двох мовних кодів. Диглосія – результат оцінки такого функціонального розподілу відповідно до панівних стандартів, тобто стан, за якого кожна мова займає конкретне місце на шкалі цінностей індивіда, а також диференціюється за сферою комунікації. Отже, можемо зробити висновки, що обидва явища переважно доповнюють одне одного й часто існують разом в одному комунікативному просторі.

1.5 Порівняльний аналіз понять «диглосія», «білінгвізм» і «двомовність».

Природні мови принципово не є однорідними: вони мають безліч різновидів, формувань і функціонувань яких визначається соціальною дифференцированістю суспільства і різноманітністю його комунікативних потреб. Деякі з цих різновидів мають своїх носіїв, тобто групу людей, що володіють тільки даною підсистемою національної мови (територіальним діалектом, просторіччям). Таке володіння підсистемами однієї мови їх ситуативне використання називається внутрішньомовна диглоссія, таке визначення “диглосія“ запропонували В.І.Беліков та Л. П. Крисін.

Крім того, диглосія може означати і володіння різними мовами. У такому випадку цей термін використовується без визначення «внутрішньомовна». Спеціаліст в області політичної лінгвістики Л.П.Нагорная підкреслює суть цього поняття («диглосія» без визначення «внутрішньомовна»), а наступним чином: «Диглосія – це не просто співіснування двох мов, а їх ранжування, перш за все за ознаками функціональності і престижності».

Термін «диглосія» у науковий обіг ввів американський дослідник Чарльз Альберт Фергюсон в 1959 году. До цього у лінгвістиці використовувався (використовується і в даний час) термін «двомовність» в якості адаптованого еквівалента інтернаціонального терміна «білінгвізм». А для ситуацій, в яких можуть функціонувати кілька мов, прийнятий термін багатомовність, або полілінгвізм. Згідно з цим визначенням, діглоссія – це одночасне існування в суспільстві двох мов або двох форм однієї мови, що застосовуються в різних функціональних сферах. Двомовність і багатомовність – це наявність і функціонування в межах одного суспільства (зазвичай-держави) двох або декількох мов. Багато сучасних країн є дво-або багатомовними. Україна (її громадяни користуються, крімдержавної української мови, ще російською, польською, болгарською, грецькою, румунською, угорською та іншими мовами), країни Африки, Південно-Східної Азії, Індія та ін. На думку Л. П. Нарогної, двомовність і білінгвізм це всього лише одночасне або почергове використання двох мов – як на офіційному, так і на побутовому рівні. Двомовність може бути добровільним вибором людини або соціуму, а може бути викликано певними обставинами, що мають свої корені в минулому.

Функціонування двох або більше мов в суспільстві було б неможливим без двомовності окремих членів мовної спільноти (навіть якщо індивід володіє декількома мовами, його часто називають білінгвом).

На відміну від двомовності, диглосія означає таку форму володіння двома мовними системами або ж підсистемами однієї мови, при якій ці

системи і підсистеми функціонально розподілені: наприклад, у офіційних ситуаціях законотворчості, діловодстві, в листуванні між державними установами і т.д., використовується офіційна (або державна) мова, якщо мова йде про багатомовне суспільство, або літературну форму національної мови, а в ситуаціях побутових, повсякденних, у сімейному спілкуванні інші мови, які не мають статусу офіційних або державних, використовуються мовні підсистеми діалект, просторіччя, жаргон.

Особливістю диглосії, що відрізняє її від двомовності, є та обставина, що говорять роблять свідомий вибір між різними комунікативними засобами і використовують те з них, яке здатне в найкращій мірі забезпечити успіх цією. З цього випливає, що двомовність не обов'язково супроводжується диглосією хоч і рідко, але вибір білінгвами однієї чи іншої мовної системи може надаватися незалежно від комунікативної ситуації.

Е.Хауген в своїх публікаціях намагався визначити, кого насправді можна назвати білінгвом: визначаючи поняття білінгвізм (і пояснюючи цей термін), він звертає увагу на:

1. Рівень володіння іншою мовою;
2. Ступінь диференціації мовних систем, використовуваних у спілкуванні;
3. Умови, які спонукають до використання двох мов;
4. Сфера інтерференцій.

Населення буває двомовним чи багатомовним, а функції мов чітко розділені. У цьому випадку ми маємо справу з явищем, яке в науковій літературі називається білінгвізмом та диглосією. Фергюсон під диглосією розуміє використання одним індивідом різних функціональних стилів однієї мови, або двох підсистем однієї мови (прислівники і літературної мови). Дж. Фішман визначає диглосію, як ієрархізований різновид білінгвізму, при якому окремі мовні системи, незважаючи на їх спорідненість, знаходяться в певних функціональних відносинах.

Диглосія – це одночасне існування в суспільстві двох мов або двох форм однієї мови. Вибір мови диктує комунікативна ситуація, і він не залежить від етно- мовної приналежності мовців. На відміну від білінгвізму диглосія передбачає свідому оцінку мовцями певної мови за шкалою «високий-низький». До компонентів диглосії відносяться різні варіанти однієї мови (літературна мова і діалект), різні стилі мови (письмовий і розмовний).

А. Швейцер, розмежовуючи поняття білінгвізму та диглосії, запропонував такі визначення: білінгвізм- це ситуація, при якій дві мови співіснують паралельно, а диглосія - це взаємодія двох підсистем однієї мови. Однією з найвідоміших робіт, присвячених темі взаємодії і контактів між мовами є праця В. Вайнрайха "Мовні контакти", де практику паралельного використання мов вчений називає двомовністю, а осіб, що її здійснюють, двомовцями. Це визначення не уточнює рівня володіння іноземними мовами. Для більш чіткого уявлення В. Вайнрайх і прихильники його теорії, приводять різні ознаки двомовності і відповідно пропонують різні класифікації білінгвізму.

Перша ознака – послідовність засвоєння мов. Йдеться про людей, які вивчають дві або більше мови з дитинства в колі сім'ї. Залежно від послідовності засвоєння, мови класифікують на першу, другу, третю і т.д.

Друга ознака – спосіб засвоєння мови. За цією ознакою білінгвізм поділяють на природний (результат перебування індивіда в іншомовному середовищі, коли нова мова вивчається шляхом наслідування) і штучний (коли іноземна мова вивчається за допомогою підручників і навчальних посібників). До цієї категорії можна віднести всіх, хто вивчає іноземну мову в рідній мовному середовищі, наприклад дітей, які вивчають іноземні мови в школі та ін.

Третя ознака – важливість актуальної комунікації для індивіда. Ця класифікація, запропонована В. Уайтлі, визначає необхідність і престижність

мов, якими володіє і користується в повсякденному житті індивід. Тут мови поділяють на основний, або первинний, і допоміжний, або вторинний.

Четверта ознака-рівень володіння мовами.

Традиційна лінгвістика розрізняє повний та частковий білінгвізм, тобто володіння двома мовами як рідними (повний білінгвізм) або тільки однією, як рідною, в той час як друга мова через низький рівень володіння стає об'єктом фонетичної, граматичної чи лексичної інтерференцій (частковий білінгвізм).

Залежно від способу використання індивідом мов білінгвізм поділяють на змішаний та координований. У координованому білінгвізмі дві мови існують незалежно одна від одної. На практиці це означає, що індивід володіє відповідними мовними системами на такому рівні, що мислить за допомогою тієї, яка супроводжує спілкування . При змішаному або субординованому білінгвізмі мови не розділені в свідомості індивіда. Саме цей вид білінгвізму є причиною виникнення інтерференції.

На сьогоднішній день не існує чіткого визначення поняття диглосія. Вперше його використав В. Марсі в 1930 році, проте в науковий обіг термін був введений Ч. Фергюсоном в 1959 році. Фергюсон визначає диглоссия, як відносно стабільну мовну ситуацію, при якій на додаток до первинних діалектів однієї мови, які можуть представляти із себе один або кілька регіональних стандартів, існує ще один високо кодифікований, відмінний від зазначеного (часто граматично більш складний) обов'язковий варіант мови, широко представлений в класичній літературі або взятий з іншого мовного суспільства, який використовується зазвичай не в побутовому спілкуванні, а в офіційній сфері.

В одній зі своїх робіт Дж. Фішман розвиває ідею розширеної диглосії. В основі цієї теорії лежить уявлення про те, що форми двох неспоріднених мов або вторично індивідуалізованих і віддалених мовних систем, що використовуються в одному суспільстві, можна вважати феноменом диглосія,

якщо між ними є різниця в аспекті престижності і влади. Вчений вводить поняття висока і низька мова, пропонуючи виділяти чотири ступіні, між якими існують відносини підпорядкованості:

1. Високий – це класична мова, а низький – простонародна. Дві мови генетично пов'язані.
2. Високий – це класична мова, а низький – простонародна. Дві мови генетично не пов'язані.
3. Високий – мова офіційного стилю, а низький – простонародна. Дві мови пов'язані генетично.
4. Високий – мова офіційного стилю, а низький – простонародна. Дві мови не пов'язані генетично.

Ідея диглосії у випадках використання генетично неспоріднених мов розширює поняття до такого рівня, що воно починає перетинатися з білінгвізмом. Згідно Дж. Фішману, основний компонент, який не допускає перетину цього кордону це протиставлення ознак «високий» - «низький» мову в диглосії, оскільки для білінгвізму характерна своєрідна симетрія: «високий» - «високий» або «низький» - «низький» . Х. Клосс разділяв диглосію на внутрішню і зовнішню. Під терміном внутрішня диглоссия вчений розуміє ситуацію, запропоновану Ч. Фергюсоном, а під терміном зовнішня диглоссия з несумісними мовами. (Фергюсога, 1859)

Висновки до розділу I

Отже, Термін «диглосія» сучасному вважається все більш контроверсійним і суперечливим, ніж білінгвізм, тому що в основі його визначення часто лежать різні мовні ситуації. У зв'язкуз цим розрізняємо вузьке й широке розуміния такого явища. Наприклад, Ч. Фергюсон, а за ним Дж. Поль, О. Д Швейцер, Л. Б. Нікольський, В. Д. Бондалетов розглядали це питання прийшли до висновку, що в суспільстві функціонують різні варіанти

однієї мови (літературна мова, територіальні діалекти, тошо). Проте більшість мовознавців стоять на позиціях широкого розуміння диглосії, наполягаючи на тому, що за диглосної ситуації суспільство використовуе різні мови, а не її варіанти. Такої думки дотримуються Дж. Фішман, Г. Клосс, В. І. Беліков і Л. П. Крисін. Аби досягти компромісу, ситуацію, за якої функціонують дві мови, називають диглосією, а два варіанти однієї мови – внутрішньомовною диглосією.

Основними ознаками диглосї є усвідомлене ставлення до двох мов, а отже, їхня чітка диференціація за ознакою *престижна*– непрестижна, *офіційна-неофіціина*, *висока-низька*, а також закріплення кожної мови за конкретною сферою комунікації. Таким чином, дві мови за диглосної ситуації зазнають оцінного протиставлення у свідомості індивіда, на відміну від білінгвального стану, під час якого мовці рівноправно користуються двома мовами в різних комунікативних ситуаціях. Тому для чіткішого розмежування понять білінгвізм визначасмо як навперемінне використания двох мовних кодів у комунікативному просторі без розрізнення іхніх функцій, диглосію – як свідомий вибір конкретної мовн в певній ситуації спілкування задля досягнення комунікативного успіху.

Також в даному розділі ми розглянули питання білінгвізму, та дійшли до наступного висновку. Білінгвізм- це складний і багатогранний феномен, який вивчають у лінгвістичному, соціологічному, психологічному аспектах. Класичне формулювання двомовності належить лінгвісту У. Вайнрайху, що розглядав білінгвізм як практику усвідомленого поєднання та використання двох мов.

Білінгвізм і диглосія часто зустрічаються поряд у різних мовних ситуаціях. Дж. Фішман виділяе чотири такі ситуації, українська дослідниця Т. М. Бурдатри. З цього можна зробити висновок. Що білінгвізм здебілышого не існуе самостіійно, а часто поєднується з диглосією, оскільки у свідомості мовців обидві мови не можуть мати однакове становище, а розрізняються як

окремі, сомостійні одиниці. Також ними користуються в різних сферах комунікації.

РОЗДІЛ ІІ. ПЕРЕМИКАННЯ МОВНИХ КОДІВ В СИТУАЦІЇ АРАБОМОВНОЇ ДИГЛОСІЇ

2.1 Поняття мовного коду та субкодів

Кожне мовне співтовариство користується певними засобами спілкування – мовами, їхніми діалектами, жаргонами, стилістичними різновидами мови. Будь-який такий засіб спілкування можна назвати кодом. У самому загальному змісті код – це засіб комунікації: природна мова (українська, англійський, сомалі й т.п.), штучна мова типу есперанто або типу сучасних машинних мов, абетка Морзе. У лінгвістиці кодом прийнято називати мовні утворення: мова, територіальний або соціальний діалект, міське койне й под.

Поряд з терміном „код” уживається термін „субкод”. Він позначає різновид, підсистему якогось загального коду, комунікативний засіб меншого обсягу, більш вузької сфери використання й меншого набору функцій, чим код. Наприклад, такі різновиди сучасної української національної мови, як літературна мова, територіальний діалект, міське просторіччя, соціальний жаргон, - це субкоди, або підсистеми єдиного коду (арабської літературної мови).(Брага, 2012, с. 74)

Соціально-комунікативна система – це сукупність кодів і субкодов, які використовуються у даному мовному співтоваристві й знаходяться один із одним у відносинах функціональної додатковості. „Функціональна додатковість” означає, що кожен із кодів і субкодов, що утворять соціально-

комунікативну систему, має свої функції, не перетинаючись із функціями інших кодів і субкодов (тим самим всі вони як би доповнюють один одного по функціях).(Брага, 2012, с. 76)

Наприклад, кожен стиль літературної мови – науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, конфксійний – має свої специфічні функції, не властиві іншим стилям, а разом вони функціонально доповнюють один одного, утворюючи систему, здатну обслуговувати всі комунікативні потреби даного суспільства (яке можна умовно назвати суспільством носіїв літературної мови; крім них є ще, наприклад, носії діалектів, просторіччя) і всі сфери спілкування.

У багатомовному суспільстві соціально-комунікативну систему утворять різні мови, і комунікативні функції розподіляються між ними (при цьому кожна з мов може, природно, поділяється на субкоди – діалекти, жаргони, стилі).

Мовна ситуація – це компоненти соціально-комунікативної системи, що обслуговує те або інше мовне співтовариство, перебувають один з одним у певних відносинах. На кожному етапі існування мовного співтовариства ці відносини більш-менш стабільні. Однак це не означає, що вони не можуть мінятися. Зміна політичної обстановки в країні, зміна державного ладу, економічні перетворення, нові орієнтири в соціальній і національній політиці й т.п., - все це може так чи інакше впливати на стан соціально-комунікативної системи, на її склад і на функції її компонентів – кодів і субкодів.

Функціональні відносини між компонентами соціально-комунікативної системи на тому чи іншому етапі існування даного мовного співтовариства й формують мовну ситуацію, характерну для цього співтовариства.

Поняття „мовна ситуація” застосовується звичайно до більших мовних співтовариств – країнам, регіонам, республікам. Для цього поняття важливий фактор часу: власне кажучи, мовна ситуація – це стан соціально-комунікативної системи в певний період її функціонування.

Коди (мови) та субкоди (діалекти, просторіччя, жаргон), складаючи соціально-комунікативну систему, функціонально розподілені. Це значить, що той самий контингент мовців, які становлять дане совне суспільство, володіючи загальним набором комунікативних засобів, використає їх залежно від умов спілкування. Наприклад, якщо вести мову про субкоди літературної мову, то в науковій діяльності носії літературної мови використають засоби наукового стилю мови, у сфері діловодства, юриспруденції, адміністративної переписки й т.п. вони ж зобов'язані прибігати до засобів офіційно-ділового стилю, у сфері релігійного культу – до слів і конструкцій стилю конфесійного й т.д.

Інакше кажучи, залежно від сфери спілкування мовець перемикається з одних мовних засобів на інші. Схожа картина спостерігається й у тих суспільствах, де використається не одна, а дві мови (або кілька). Білінгви, тобто люди, що володіють двома (або декількома) мовами, звичайно „розподіляють" їхнє використання залежно від умов спілкування: в офіційній обстановці, при спілкуванні із владою використається переважно одна мова, а в побуті, у родині, при контактах із сусідами – інша (інші). І в цьому випадку можна говорити про перемикання з одного коду на інший, тільки як коди фігурують не стилі однієї мови, як у першому прикладі, а різні мови.(Брайт, 1975, с. 43)

Перемикання кодів, або кодове перемикання, - це перехід мовця в процесі мовного спілкування з однієї мови (діалекту, стилю) на іншій залежно від умов комунікації. Перемикання коду може бути викликано, наприклад, зміною адресата, тобто того, до кого звертається мовець. Якщо адресат володіє тільки однією із двох мов, які знає мовець, то останньому, природно, доводиться використати саме цю, знайому адресатові мову, хоча до цього моменту в спілкуванні зі співрозмовниками-білінгвами міг використатися іншою мовою або двома мови. Перемикання на відомий співрозмовникові мовний код може відбуватися навіть у тому випадку, якщо змінюється склад, що спілкуються:

якщо до розмови двох білінгвів приєднується третя людина, що володіє тільки однією із відомих усім трьом мов, то спілкування повинне відбуватися на цій мові. Відмова ж співрозмовників перемкнутися на код, знайомий третьому учасникові комунікації, може розцінюватися як небажання залучити його в тему розмови або як зневага до його комунікативних запитів.

Фактором, що обумовлює перемикання кодів, може бути зміна ролі самого мовця. Скажемо, у ролі батька (при спілкуванні в родині) або в ролі сусіда по будинку він може використати рідний для нього діалект, а звертаючись в органи центральної влади, змушений перемикатися на більш-менш загальноприйняті форми мови. Якщо такого перемикання не відбудеться, представники влади його не зрозуміють і він не досягне своєї мети (задовольнити прохання, розглянути скаргу й т.п.), тобто зазнає комунікативної невдачі.

Тема спілкування також впливає на вибір коду. За даними дослідників, що займалися проблемами спілкування в умовах мовної неоднорідності, „виробничі" теми члени мовних співтовариств воліють обговорювати на тій мові, що має відповідну спеціальну термінологію для позначення різних технічних процесів, пристроїв, приладів і т.п. Але як тільки відбувається зміна теми – з виробничої на побутову, - „включається" інший мовний код або субкод: рідна мова або діалект співрозмовників. В одномовному суспільстві при подібній зміні коду відбувається перемикання із професійної мови на загальновживані мовні засоби.

Тож у яких місцях мовного ланцюга мовці перемикають коди? Це залежить від характеру впливу тих факторів, про які тільки що йшла мова. Якщо вплив того або іншого фактора мовець може передбачати й навіть у якомусь змісті планувати, то перемикання відбувається на природних границях мовного потоку: наприкінці фрази, синтаксичного періоду, при найбільш спокійному режимі спілкування – по завершенні обговорення якої-небудь теми. Однак якщо втручання фактора, що обумовлює кодове перемикання, зненацька для

мовця, він може перемикатися з коду на код посередині фрази, іноді навіть не домовивши слова. При високому ступені володіння різними кодами або субкодами, коли використання їх значною мірою автоматизоваано, сам процес кодового перемикання може не усвідомлюватися мовцям, особливо в тих випадках, коли інший код (субкод) використається не цілком, а у фрагментах. Наприклад, говорячи на одній мові, людина може вставляти у свою мову елементи іншої мови – фразеологізми, модальні слова, вигуки, частки.

Сама здатність до перемикання кодів свідчить про досить високий ступінь володіння мовою (або підсистемами мови) і про певну комунікативну й загальну культуру людини. Механізми кодових перемикань забезпечують взаєморозуміння між людьми й відносною комфортністю самого процесу мовної комунікації. Навпаки, нездатність індивіда варіювати свою мову залежно від умов спілкування, прихильність лише одному коду (або субкоду) сприймається як аномалія й може приводити до комунікативних конфліктів.

Для арабських країн, різних в етнічному відношенні, характерне повсюдне вживання арабської мови під час комунікації. На сьогоднішній день все населення арабських країн, незалежно від етнічної приналежності, тією чи іншою мірою володіє арабською мовою, що є основною рисою екстралінгвістичної ситуації, що існує в арабському світі.(Белікоа,2001, с. 74)

Дослідження форм існування арабської мови, що функціонують у Тунісі, Саудівській Аравії, Єгипті та інших країнах, дозволяє сформулювати наступну ієрархію, характерну для арабської мови в арабському світі: 1) класична арабська літературна мова; 2) сучасна арабська літературна мова; 3) територіальні варіанти арабської літературної мови; 4) усно-розмовний різновид сучасної арабської літературної мови; 5) повсякденно-розмовна мова; 6) діалекти.

Перші три форми необхідно розглядати у рамках арабської літературної мови. Класична арабська літературна мова – це історична мова арабської культурної спадщини, мова Корану; йому властиве вживання архаїчної лексики та архаїчних граматичних форм, він практично не пристосований до усного спілкування. На відміну від класичної мови, сучасна літературна мова поліфункціональна. Він обслуговує науку, художню літературу та цілу низку інших важливих сфер спілкування, проте в повсякденно-розмовній сфері не бере участі. Третя форма існування арабської літературної мови, територіальні варіанти арабської літературної мови, утворюється в кожній арабській країні внаслідок безпосереднього впливу на них цілого ряду факторів (культурно-історичні умови, мовна політика, система освіти, питання релігії, економічні та культурні зв'язки, іноземні мови, мають поширення в тій чи іншій країні, і т.д.), проте два з них – територіальна народно-розмовна мова і загальноарабська літературна – слід віднести до категорії основних, характерних для кожної арабської країни.(Брага, 2012, м. 83)

Четверта група з вищевикладеної ієрархії є усну форму арабської літературної мови і використовується в основному для публічного спілкування: в офіційно-діловій обстановці, для читання лекцій, виступів, бесід на політичну тематику і т.д. Вона відрізняється з інших розмовних форм, які спираються на діалект, і характеризується нормативністю, усвідомленої самими носіями літературної мови.

Повсякденно-розмовну мову можна розділити на повсякденно-розмовну мову освічених («середня мова», «мова інтелігенції») та повсякденно-розмовну мову неосвічених. Перша форма складається як мова міжарабського спілкування або в кожній окремій арабській країні в рамках освічених верств суспільства. Друга форма близька до територіальних діалектів та характерна для носіїв мови з невисоким культурним рівнем. Проте обидва різновиди доступні розумінню переважної більшості населення.(Белікоа,2001, с. 75)

Діалект є рідною для більшості населення арабських країн. На відміну від літературної та повсякденно-розмовної мов на територіальних діалектах майже не ведуться радіо- та телепередачі.

В даний момент подібна класифікація не використовується у вітчизняній арабистиці, оскільки мови (мова кожної країни окремо) арабомовних країн у відповідній літературі зазвичай розглядаються як традиційний діалект, або повсякденно-розмовна мова, або те й інше, при функціонуванні однієї єдиної для всіх літературної мови.

Арабська літературна мова — це відносно єдина письмова та офіційна мова для всіх арабських країн, яка використовується в таких різних сферах, як художня література, преса, радіо, система освіти, частково кіно та театр. Однак його вживання у побуті є скрутним для широких народних мас, які не можуть обійтися без місцевих діалектів у повсякденному житті. З дитинства саме арабська діалектальна мова є для арабів рідною, а арабська літературна мова з її дотриманням традиції сприймається як щось чужорідне, і вони змушені вивчати її в школі як свого роду іноземну, подібно до арабістів інших країн світу. Ця парадоксальна ситуація в арабському світі дістала назву диглосії.

2.1.1 Різновиди субкодів

Термін койне первісно застосовувався лише до загальногрецької мови, що сформувалася в IV-Ш ст. до н. е. і була єдиною мовою ділової, наукової і художньої літератури Греції до II-III ст. н. е.

У сучасній соціолінгвістиці койне розуміється як такий засіб узвичаєного спілкування, що пов’язує людей, які розмовляють різними регіональними або соціальними варіантами певної мови. Роль койне можуть

реалізувати наддіалектні форми мови – своєрідні інтердіалекти, що об'єднують у собі риси різних територіальних діалектів, – або одна з мов, що функціонують у цьому ареалі.

Поняття койне, особливо є актуальним для опису мовного життя великих міст, у межах яких змішуються маси людей з різними мовленнєвими навичками. Міжгрупове спілкування в умовах міста вимагає напрацювання такого засобу комунікації, який був би зрозумілий усім. Так постають міські койне, що обслуговують потреби повсякденного, здебільшого усного, спілкування різних груп міського населення.(Белл, 1980, с. 92)

Крім міських койне вирізняють койне ареалу, тобто певної території, де поширена певна мова (або мови). Так, у багатомовній республіці Малі (Африка) як койне використовується мова бамана, що має наддіалектну форму (Виноградов, 1990). Поняття койне інколи застосовується і до письмових форм мови – наприклад, до латини, що використовувалася як мова науки в середньовічній Європі.

Койне в арабському світі це розмова мова, що суттєво відрізняється від літературної. Вона утворилася шляхом завоювань та асиміляції.

Просторіччя – це мовлення неосвіченого і напівосвіченого міського населення, яке не володіє літературно кодифікованими нормами. Просторіччя можна розглядати як різновид койне. Сам термін просторіччя вживається переважно у вітчизняній соціолінгвістиці. Просторіччя реалізується виключно в усній формі. Найтиповіші сфери і ситуації реалізації просторіччя: сім'я, черга, суд (покази свідків), кабінет лікаря і под. Загалом за сферами функціонування просторіччя легко зіставити з територіальними діалектами: в обох випадках домінують вузько побутові і внутрішньосімейні ситуації спілкування.

Піджин – загальна назва мов, які виникли в екстремальній ситуації міжетнічних контактів за гострої потреби досягти взаємопорозуміння. Для

виникнення піджину, як правило, потрібно дві або більше мов. Через демографічну ситуацію, що стрімко змінюється, в регіоні, складно точно визначити точну кількість носіїв южносуданського підджину. За даними на 1987 рік, налічувалося 20 тис. Носіїв цієї мови, а кількість тих, хто володів нею як другою мовою в 2013 році, становила 800 тис. Осіб. Южносуданский піджин сильно відрізняється залежно від місцевості та людей, які ним володіють, і швидко змінюється.

На початку XX століття арабська мова була мовою торговців на півдні Судану, а «*підджин-арабік»* набув поширення серед місцевих нілотських племен динку і шиллук. Багато жителів південного Судану визнають південносуданський піджин розмовною мовою півдня країни. Піджин-арабік став мовою міжетнічного спілкування серед неосвічених верств населення незалежно від їхньої етнічної приналежності.

Лінгва-франка – мова, яка є де-факто мовою міжетнічного спілкування. Іншими словами — функціональний тип мови, що використовується для спілкування між носіями різних мов в умовах обмежених соціальних контактів. Спочатку термін «лінгва франка» позначав конкретну мішану мову, що виникла в середньовіччі в Середземномор'ї (Левант) та слугувала головним чином для спілкування арабських і турецьких купців з європейськими (яких на Близькому Сході називали «франками». Коли 1830-го французи завоювали Алжир, лінгва франка все ще вживався там настільки широко, що спеціально для французького експедиційного корпусу було видано словник мови лінгва франка. Лінгва франка продовжував існувати в Алжирі ще приблизно до кінця 19 ст. Зараз ця мова зникла, але залишила помітні сліди в мові арабів, що мешкали у Тріполі, Тунісі та Алжирі.

2.2 Класифікація арабських діалектів

Арабська мова є найпоширенішою семіцькою мовою, нею розмовляють у західній Азії (країни Леванту) та північній Африці (Судан, Алжир, Єгипет та Лівія).

Як стверджував Кримський Агатангел Юхимович, український історик, сходознавець, мовознавець, вчений, орієнталіст, письменник і перекладач, поліглот, один з організаторів Академії наук України (1918), різноманіття арабських діалектів та їх поширення на великій території, їх класифікація завжди була і залишається по сьогоднішній день надзвичайно суперечливим питанням та предметом дискусій багатьох науковців.

Залежно від принципів, які лежать в основі класифікації, слід виділити два види класифікації арабських діалектів:

1. Територіальна класифікація.
2. Соціолінгвістична класифікація.

За першим типом класифікації загальноприйнятим є поділ арабських діалектів на дві групи: східні (машрикські) та західні (магрибські). Ця точку зору була чи не вперше висунута німецьким діалектологом Теодором Ньольдеке, який вважав, що східні наріччя – це ті, на яких говорять араби в Азії, а західні – на яких говорять чи говорили араби в країнах Африки та Європи, що примикають до басейна Середземного моря. Досліджуючи роботи Ньольдеке, А. Ю. Кримський доречно зауважив, що в західну групу, окрім наріч африканського Магриба, колишньої арабської Іспанії, колишньої арабської Сицилії і жаргону Мальти, які дійсно складають одне близькоспоріднене ціле, включене ще й наріччя Єгипту, яке значно відрізняється від них.(Кримський 1905, С. 130). А з іншого боку, сам Ньольдеке заявляє, що наріччя прибережного Оману, яке належить до східної групи діалектів, чується й на африканському Занзібарі. Таким чином, Кримський цілком логічно засуджує класифікацію Ньольдеке за надто широке та невизначене розмежування арабських діалектів лише на дві групи і

пропонує дотримуватися традиційної тогочасної класифікації та поділу на чотири групи:

1) Аравійське наріччя,

2) наріччя Сирії та Месопотамії,

3) наріччя Єгипту,

4) наріччя Магриба, тобто країн Північної Африки та колишньої арабської Європи.

На сьогоднішній день розділяють три основні види арабської мови, а саме :

1. Класична (якою написано Коран).
2. Літературна (яку використовують мас-медії та політики арабських країн).
3. Розмовна (або побутова, яка поділяється на багато різновидів та діалектів, поширених у різних регіонах арабського світу).

Проте, класифікація Ньольдеке теж не залишилася без уваги. До поділу арабських діалектів на дві групи схиляється і сучасний російський мовознавець Григорій Шамилевич Шарбатов. Уникаючи недоліків класифікації Ньольдеке, він пропонує наступну класифікацію:

1. Східні група:

– центральноаравійська підгрупа (саудівський діалект);

– східноаравійська підгрупа (бахрейнський, кувейтський, катар- ський, еміратський діалекти);

– південноаравійська підгрупа (північноєменський, південно-єменський, оманський);

– іракський діалект;

– сіро-палестинська підгрупа (сирійський, ліванський, йорданський, палестинський);

– єгипетський та суданський;

2. Західна група:

– магрибські діалекти (лівійський, алжирський, марокканський, туніський, мавританський (хассанія);

– мальтійська мова;

– мертві андалузький та сицилійський діалекти [Шарбатов 1991, 252].

Згідно класифікації Г.Ш. Шарбатова між діалектні групи проходять не по межі материків, як у Ньольдеке, а по території африканського материка, через що діалекти Єгипту, Судану та інших південніших країн Африки відносяться до східної групи діалектів.

Однак класифікація Кримського з поділом діалектів на чотири групи також знайшла свою підтримку і в сучасній науці. Зокрема, сучасний американський арабіст-діалектолог Кіс Вестіг, чиї дослідження частково викладені в інтернет енциклопедії «Вікіпедія», подає наступну класифікацію арабських діалектів:

1. Західні діалекти:

А) магрибські діалекти;

Б) андалузький діалект (мертвий);

2. Центральні діалекти:

А) єгипетський діалект;

Б) суданський діалект;

3. Північні діалекти:

А) левантійські діалекти (сирійський, ліванський, палестин-

Ський тощо);

Б) іракський діалект;

4. Південні діалекти:

А) аравійські діалекти (діалекти Перської затоки, бахарнський діалект, наждійський діалект, хіджазький, єменський)

Б) периферійні діалекти (центральноазіатський, хузестанський діалекти).

У «Семітських мовах та народах» А. Ю. Кримський вивчав кожну з чотирьох діалектних груп окремо, додаючи до них вичерпний анотований огляд літератури різними мовами з відповідних діалектів»(Рибалкін 1991, с. 74). Спробуймо розглянути та проаналізувати кожну з діалектних груп, запропонованих Кримським і, зіставивши їх з іншими групуваннями арабських наріч, знайти та відтворити найбільш адекватну класифікацію арабських діалектів.

Аравійські наріччя – це група арабських діалектів, про яку Кримський має найменше свідчень та інформації. Він спростовує думку про те, ніби на батьківщині ісламу арабські діалекти повинні були б бути найближчими до літературної мови і каже, що навіть з власного досвіду спілкування з аравійцями знає, що в Сирії та Лівані говорять навіть краще, тобто більш наближено до літературної мови. Цим академік підкреслює той факт, що арабські діалекти є настільки різноманітними не тільки через їх поширення на великій території, але й внаслідок внутрішньомовних процесів, через що діалекти Аравійського півострова віддалилися від літературної мови, яка походить саме звідси, не менше, аніж інші діалекти, що поширилися у віддалені частини світу. Про те, що академік мало знає про цю діалектну групу, свідчить і те, що він не дає ніякого внутрішньогрупового поділу даних діалектів, класифікації нижчого рівня.(Шагаль, 1987, С. 204)

Якщо порівняти дану групу діалектів з іншими класифікаціями, зокрема з класифікацією Шарбатова, то можна помітити, що їй там відповідають перші три підгрупи східної групи арабських діалектів, а саме:

1) Центральноаравійська підгрупа (саудівський діалект),

2) східноаравійська підгрупа (бахрейнський, кувейтський, катарський, еміратський діалекти)

3) південноаравійська підгрупа (північноєменський, півден- ноєменський, оманський).

Щодо класифікації американського арабіста та діалектолога Кіса Вестіга, то відповідною групою в нього є південні діалекти, які діляться на аравійські та периферійні.

Однак, на наш погляд, периферійні діалекти, тобто центрально- азіатський та хузестанський, є зайвими тут, оскільки, по-перше, вони аж ніяк не є південними відносно території поширення араб- ської мови, і, по-друге, вони мають чимало значних відмінностей від власне аравійських діалектів. Таким чином, якби внести в класифікацію Кримського підкласифікацію.

Шарбатова, то ми б отримали досить адекватну класифікацію аравійських діалектів.

Другу діалектну групу за Кримським складають наріччя Сирії та Месопотамії. Поділ цієї категорії діалектів на підгрупи майже не викликає розбіжностей у науковців, тому Кримський, як і інші вищезгадані науковці, ділять цю групу на дві підгрупи:

1) сирійсько-палестинська підгрупа (левантійська, як стверджував Кіс Вестіг)
2) месопотамська підгрупа (іракський діалект).

Щодо другої підгрупи, то сам Кримський підкреслює, що розуміє месопотамські наріччя значно гірше, ніж сирійсько-палестинські. Однак єдине, що не викликає в нього сумніву, є те, що ці діалекти дуже близькі між собою і «на практиці сирієць і месопотамець легко розуміють один одного» (Кримський 1905, С. 135). Серед найпомітніших відмінностей між цими підгрупами діалектів академік виділяє: надмірну сирійську імалю ـأ вимову сирійцями звука ج як [ж], а не [дж], як у іракському діалекті, вимовляння звука ق як [’] (гамза), замість [к] як вимовляють іракці, використання у сирійсько-

палестинських наріччях префікса ب- у дієсловах теперішнього-майбутнього часу, вимову месопотамцями короткого голосного [а] як [е], як у турків та персів, а також вживання сирійцями численних запозичень з італійської мови, а іракцями – турецьких та перських слів. Для ілюстрації всіх цих відмінностей Кримський наводить численні приклади, які для зручності та точності записує власною транскрипцією на основі кирилиці з додаванням символів інших абеток. Особливістю цієї діалектної групи є те, що вона ввібрала в себе значний вплив давньої арамейської мови, і частково єврейсько-фінікійської, на підтвердження чого Агатангел Юхимович наводить чимало прикладів. Український арабіста стверджував, що до типу літературної арабської мови народна мова Сирії та Палестини наближається більше, ніж мова всіх інших арабських областей (не виключаючи Єгипту, який став тепер арабською Аттикою. (Шагаль, 1987, С. 207)

Третя група арабських наріч – єгипетські. Зважаючи на те, що в цю групу входять не тільки діалекти Єгипту, але й Судану та інших південніших країн Африки, Кіс Вестіг назвав її «Центральні діалекти». Він же пропонує поділ цієї групи наріч на дві підгрупи: єгипетську та суданську. На нашу думку, було б доречно доповнити його класифікацію ще й іншою підгрупою– східноафриканськими діалектами, на яких розмовляють в таких арабських країнах, як Сомалі, Джибутті тощо. Як відомо, єгипетська група наріч є ближчою до сирійсько-месопотамських, ніж до магрибських, незважаючи на їхнє спільне географічне положення – на півночі Африки. А. Ю. Кримський пояснює цей факт тим, що Єгипет та Сирія в доосманські часи завжди складали в політичному плані одне ціле, через що діалекти обох країн значною мірою впливали один на одного. Проте академік відмічає, що якщо лексично говори цих двох країн дуже подібні, то фонетично вони дуже відрізняються між собою. Зокрема, характерною особливістю єгипетського наріччя є вимова звука, який позначається буковою ج як [g], що Кримський пояснює відновленням загальносемітського звука.

Однак в наш час завдяки поширенню телебачення та радіо, розповсюдженню єгипетських та сирійських фільмів, питання звички відходить на другий план і мовних непорозумінь між єгиптянами та сирійцями сьогодні майже немає.

Четверту групу діалектів Кримський називає «магрибські або маврські діалекти» і ділить її на наступні підгрупи:

1) говори варварійські або північноафриканські;

2) говори іспансько-арабські або Андалуські (мертві);

3) говори арабсько-сицилійські (мертві);

4) мальтійська мова.

Оскільки слово «Магриб» хоч дослівно і означає «захід»,

Традиційно позначає країни Північної Африки, окрім Єгипту, і зважаючи на те, що територія поширення андалузького та сицилійського діалекту, а також мальтійської мови не входить в традиційне поняття «Магриба», на наш погляд, було б доречніше назвати цю групу арабських наріч «західною», як це роблять сучасні арабісти, зокрема Шарбатов, Кіс Вестіг тощо (1991).

Російський арабіст Григорій Шамилевич Шарбатов та американський лінгвіст Кріс Вестіг пропонували назвати цю підгрупу діалектів саме «магрибською», тобто терміном, який більш вдало та послідовно відображає сучасні реалії (термін варварійський дещо застарілий і непослідовний, оскільки не позначає географічного поняття, на відміну від усіх інших термінів, ужитих у класифікації). Серед перелічених діалектів даної підгрупи (лівійський, туніський, алжирський, марокканський) Кримський, на жаль, нічого не згадує про мавританський діалект або хассанію, який сучасні науковці також включають в магрибську підгрупу. Можливо, тогочасна арабістика ще не знала про існування такого діалекту.(Шарбатов, 1991, с. 58)

Андалузький діалект арабської мови виник внаслідок арабських завоювань Іспанії. Пік розвитку та поширення цього діалекту припадає на дев'яте сторіччя, твердить Кримський, а в кінці п'ятнадцятого століття араби були витіснені з Іспанії, а їхня мова до сімнадцятого століття була викорінена. Також це стосувалося сицилійського діалектк арабської мови, який був витіснений з Сицилії значно раніше, аніж андалузький з Іспанії. Таким чином, про існування цих діалектів ми знаємо лише з історичних та письмових пам'яток. У своїх працях академік згадує і про вчених, які намагалися реконструювати вищезгадані діалекти. Педро де Алькала, який склав граматику та словник андалузького діалекту, та М. Амарі, який у своїй праці «Арабо-сицилійська бібліотека» зібрав чимало текстів, що розповідають про знизлий арабський діалект Сицилії.

Щодо останньої підгрупи західних арабських діалектів, а саме мальтійської мови, то Кримський починає її огляд в своїй роботі «Семітські мови та народи» такими словами: «Мова острова Мальта, незграбна суміш арабської мови з італійською, заслужи- ла б назву «жаргон», але вона має цілком літературну обробку, і тому називається мальтійською мовою. Серед особливостей цієї мови академік виділяє те, що на ній розмовляють виключно християни, і на неї вже дев'ять століть зовсім не впливає арабська літературна мова, а лише італійська. Таким чином, мальтійський діалект арабської мови можна вважати єдиним арабським діалектом, який має літературну кодифікацію і набув статусу мови.

На жаль, А. Ю. Кримський у своїх дослідженнях не згадує про соціолінгвістичну класифікацію арабських діалектів : їх поділ на міські, сільські та бедуїнські, а обмежується лише територіальною класифікацією наріч. Таке опущення робить класифікацію академіка неповною, оскільки соціолінгвістичний принцип, який лежить в основі класифікації, є не менш важли- вим, ніж географічний принцип, тому що відмінності між го- ворами різних соціолінгвістичних груп (міськими, сільськими чи бедуїнськими)

певної країни чи регіону можуть бути більшими, ніж відмінності між діалектами однієї соціолінгвістичної групи різних регіонів.

Отже, розглянувши та проаналізувавши кожну з діалектних груп, запропонованих Кримським, і зіставивши їх з класифікаціями інших науковців, на нашу думку, найбільш адекватною була б наступна класифікація арабських діалектів:

1. Південні діалекти (аравійські):

А) центральноаравійська підгрупа (саудівський діалект),

Б) східноаравійська підгрупа (бахрейнський, кувейтський, катарський, еміратський діалекти),

В) південноаравійська підгрупа (північноєменський, південно-єменський, оманський).

2. Північні діалекти:

А) сирійсько-палестинська підгрупа (сирійський, ліванський, палестинський),

Б) месопотамська підгрупа (іракський діалект).

3. Центральні діалекти:

А) єгипетський діалект,

Б) східноафриканські діалекти.

4. Західні діалекти:

А)магрибські діалекти (лівійський, алжирський, мароккан- ський, туніський, мавританський (хассанія)

Б) мальтійська мова

В) андалузький та сицилійський діалекти (мертві).

2.3 Соціолінгвістичні функції кодового перемикання між арабською літературною мовою та діалектами

Перша проблема будь -якого вивчення арабської мови полягає в тому, щоб визначити, що мається на увазі під «арабською», оскільки в цій мові існує ситуація мовної диглосії.Як ми вже зазначали раніше, аперше термін «диглосія» був використаний у 1930 р. французьким арабістом В. Марсі і введений в англійську мову Фергюсоном 1959 р. стосовно до ситуації в арабській мові , як це пояснює Фергюсон: «Диглосія» в арабській мові відноситься до явища співіснування двох різних мовних різновидів в одній мовленнєвій спільноті, кожна з яких використовується для конкретних мовних та комунікативних цілей її носіями. У випадку арабської мови стандартний різновид (класична арабська) використовується у офіційних виступах, університетських лекціях та засобах масової інформації. На противагу цьому, розмовна різноманітність використовується в повсякденному мовленні в неформальних розмовних ситуаціях як звичайними освіченими, так і неосвіченими арабами.

Основною функцією нашої роботи є обговорення природи диглосії, яка існує сьогодні в арабській мові внаслідок варіації мови, дослідники спочатку обговорюють феномен диглосії та мовні варіації в арабських діалектах. По -друге, вони досліджують концепцію диглосії в її історичному контексті. По -третє, вони пояснюють сучасну мовну ситуацію арабською мовою. Нарешті, вони пропонують лінгвальний план використання сучасної стандартної арабської мови, перш ніж прийти до кількох значних соціально-лінгвістичних висновків щодо феномену диглосії щодо мовного планування в сучасному арабськомовному світі.

Оскільки це дослідження носить теоретичний та якісний характер, дослідники спиралися насамперед на перегляд уже наявної літератури, що стосується диглосії та мовних проблем, пов’язаних з нею, у різних мовних спільнотах у всьому світі. Подібні диглосичні ситуації в інших мовленнєвих спільнотах, беручи до уваги, як такі спільноти та уряди, в яких вони існують, вирішували мовні проблеми, що виникли внаслідок диглосії, дослідники також провели кілька особистих та телефонних інтерв'ю з

вченими -лінгвістами, дослідження яких зосереджувалися переважно на концепція диглосії в різних мовних спільнотах як за межами, так і всередині арабськомовного світу. Питання в працях зосереджувалися переважно на питаннях, що стосуються існування диглосії, та можливих пропозицій щодо вирішення проблем, спричинених її існуванням, з особливою увагою до арабськомовного світу, оскільки диглосія арабською мовою є основним фокусом цього конкретного дослідження.(Нікольський, 1975, С. 205)

Оскільки усі дослідження насамперед стосуютьсч диглосії на арабській мові, як згадувалося вище, воно обмежується обговоренням диглосичної ситуації в арабськомовному світі, зокрема виключаючи будь-яку іншу ситуацію, що існує в інших частинах світу. Хоча дослідники дуже добре знають, що подібні диглосичні ситуації існують і сьогодні в інших мовленнєвих спільнотах за межами арабського світу; вони обмежують своє вивчення диглосією арабською мовою внаслідок мовних контактів та мовних варіацій та можливих комунікативних та розмовних проблем, які можуть виникнути внаслідок цієї унікальної соціально-лінгвістичної ситуації, що існує сьогодні на арабській мові.(Нікольський, 1975, С. 208)

Арабська – популярна мова, якою розмовляють мільйони людей і використовується в літературі понад півтора тисячоліття. Вона пропонує дивовижний діапазон варіацій з точки зору мовних різновидів та діалектів, які використовуються сьогодні в арабськомовному світі. По-перше, існує класична різноманітність, використання якої розповсюджується від доісламської поезії до сучасних технічних журналів. Цей різновид показує ті ж звукові системи та морфологію, але з великою різницею та зміною словникового запасу, синтаксичного дискурсу. По -друге, є розмовна арабська, регіональні діалекти арабської рідної мови та форми, що поширюються на різні регіони арабських країн. Проміжними між двома різновидами чи наборами різновидів (класичним та розмовним) є багато відтінків середньої мови. Деякі з цих сортів можна розглядати як Койне (функціональний тип мови, який використовується в якості основного

засобу повсякденного спілкування з широким діапазоном комунікативних сфер в умовах регулярних соціальних контактів між носіями різних діалектів (етнолект) або мов). У деяких регіонах, де арабська мова використовувалася для обмежених цілей, були розроблені форми піджінізації зі скороченим словниковим запасом та граматикою, такі як Турку на озері Чад та Центральна Африка та арабська Бімбаші в Південному Судані (Фургесон, 1970).

Як ми зазначали раніше, арабська мова входить до групи семітських мов. Слід зазначити на широкий територіалий спектр використання цієї мови. Арабська літературна мова або фусха (الفصحى) використовується у навчальних закладах, радіо, прессі, на телебаченні и тд. Вона має статус офіційної державної мови у 23 країнах, а саме : Алжир, Бахрейн, Джибуті, Єгипет, Ємен, Йорданія, Ірак, Катар, Коморі, Кувейт, Ліван, Лівія, Мавританія, Марокко, ОАЕ, Оман, Палестина, Саудівська Аравія, Сирія, Сомалі, Судан та Туніс.

Разом з літературною мовою існують місцеві діалекти та просторіччя. На сьогоднішній день діалекти поділяються на два види – соціальні й територіальні. За соціальною характеристикою їх поділяють на кочові й осілі, а останні – на міські й сільські. За географічною ознакою сучасні арабські діалекти поділяються на дві великі групи: західна (магрібська група діалектів) і східна (египетсько-суданська група діалектів, сиро-месопотамська група діалектів, аравійська група діалектів, середньоазіатська група діалектів). Усно-розмовна форма, представлена в кожному випадку місцевим діалектом, у повсякденному житті, спілкування на всіх рівнях: сімейному, виробничому, у торгівлі, господарстві й на вулиці. Вона ж здавна використовується в усній народній творчості (наприклад, тексти казок "1001 ночі", записані в XIV-XVI ст. у Сгиті, характеризуються ознаками усної розмовної мови місь-кого типу). Арабська літературна мова все більше проникає в різні сфери життя народу. Проте в побуті араби її майже не використовують, Неписемність в

арабському світі до цих пір поширена і тому, слухаючи політичні або художні радіопередачі літературною мовою, безграмотні верстви населення арабських країн можуть лише мати загальне уявлення про її зміст тому, що багато складних граматичних конструкцій і значна частина лексики літературної мови невластива розмовній мові.

Основним засобом спілкування арабів були та залишаються місцеві діалекти. Кожен діалект значно відрізняються один від одного і вживаються лише в межах даної території. Наприклад, жителі Іраку та Алжиру майже не розуміють один одного. З одного боку – існує величезна розбіжність між діалектами, а з іншого – з літературною мовою, хоча граматична будова і словниковий запас місцевих діалектів і літературної мови в загальних своїх рисах збігаються.

Варто зазначити, що діалекти використовуються не тільки в побуті. Багато радіо- й телепередач ведуться на діалектах, вони використовуються в театрі, кіно. Також, діалекти вважаються хранителями скарбів усної народної творчості, їх нерідко використовують в арабській пресі. У художніх творах, написаних літературною мовою, діалекти застосовуються в діалогічному мовленні.(Рибалкін, 2000)

Найпоширенішим вважається єгипетський діалект, тому що єгипетські кінофільми широко демонструються в країнах арабського світу, що сприяє засвоєнню єгипетського територіального діалекту в усіх арабських країнах. На початку XX ст. в Єгипті був проголошений принцип “єгиптизація мови”, що отримав втілення у спробах створення художніх творів єгипетським діалектом.

Деякі автори пишуть літературною мовою й діалектом паралельно, тобто перекладають власний твір з літературної мови на діалект (такі, наприклад, книги єгипетського письменника Махмуда (1984), кожна з яких містить одну п’єсу у двох варіантах. Усе це свідчить про великі розбіжності між літературною мовою й діалектами.

Єгипетський письменник Аль-Хамісі висвітлив на сторінках газети “Ал-гумхурія” свою статтю про досвід вживання “середньої мови” або, як він його назвав, “подвійної мови”, у художній літературі. Він закликав письменників арабських країн до максимального використання загальних, усім зрозумілих і поширених у всіх територіальних діалектах арабських країн слів, термінів і виразів, що стали загальноарабськими.(Рибалкін, 2000) Одні літературні критики вбачали в цьому шлях зближення між розмовними мовами й літературною, в процесі чого відбуватиметься формування єдиної арабської мови єдиної арабської нації. Інші вважали, що письменник має бути вільним у художній творчості й обиранні мовних засобів і не повинен нав’язувати своїм героям якусь “середню мову”.

На сьогоднішній день, у наукових арабських колах проблема існування арабської літературної мови й діалектів гостро обговорюється. Лінгвісти Таза Хусейн, Мансур Фахмі, Ахмад Хасан виступають за зближення між ними, за перегляд віджилих, застарілих граматичних норм літературної арабської мови і реформу правопису та арабської графіки для того, щоб у майбутньому не довелося сирійцям перекладати те, що пишуть єгиптяни, і навпаки. Проте не всі розділяють їхдумку, а навпаки категорично проти цього і закликають до збереження літературної мови, розширення і зміцнення її суспільних функцій, вбачаючи в діалектах прояв неписьменності або спотворення норм, що лише трохи відрізняється від літературної арабської мови; вони вважають, що вся полеміка щодо літературної мови й діалектів є лише надуманою проблемою.

Висновки до розділу ІІ

На мою думку, більшості людей, які не компетентні у лінгвістиці, термін «Перемикання кодів» може здатися незнайомим і дивним— це перехід з однієї мови чи діалекту до іншого в контексті однієї розмови чи ситуації. Це область соціальної лінгвістики, яка мене надзвичайно цікавить, оскільки вона охоплює такі теми, як ідентичність, соціальні групи

і навіть психологію. Також цей термін використовується в основному в двомовних та багатомовних спільнотах. Наприклад, араби можуть змінювати кодо з арабської на англійську або з діалекту на французьку і навіть з MSA (сучасна стандартна арабська мова) на місцевий діалект. Одне дослідження показало, що марокканські люди переходять на французьку мову, коли згадують про числа, дати або час. Це може бути пов'язано з тим, що в марокканських школах використовуються французькі числа. Говорячи про MSA та діалекти, також існує думка, що MSA асоціюється з панарабською та мусульманською ідентичністю. Тоді як діалект присвячений менш серйозним питанням. Наприклад, жарти зазвичай асоціюються з діалектом, незалежно від того, чи йдеться про релігійні промови, політичні дебати чи футбольні коментарі. Таким чином, перемикання коду є дуже потужним психологічним інструментом, і непогано перемикається між мовами навіть в одному реченні. Оскільки це дає більше свободи для самовираження та використання деяких виразів з однієї мови, яких немає в інших мовах.

Також в цьому розділі ми розглянули питання про класифікацію арабських діалектів. Арабська мова є офіційною мовою 26 країн, які простягаються від Мавританії на заході до Іраку на сході. Нею розмовляють у деяких частинах південної Туреччини, у християнській громаді маронітів на півночі Кіпру, а на півдні — у частинах Африки на південь від Сахари. Арабська мова – це набір різноманітних варіантів, серед яких сучасна стандартна арабська мова (MSA) це письмова стандартна мова засобів масової інформації, культури та державних адміністрацій світі. Інші варіанти – це неформальні розмовні діалекти, які є засобом спілкування для повсякденного життя. Їх не викладають у школах, хоча існує багата популярна діалектна культура народних казок, пісень, фільмів і телевізійних шоу. В арабському світі існує 6 окремих діалектних категорій: єгипетська, іракська, левантійська, магрібійська,

єменська. Однак деякі джерела додають до цього списку Сомалі, Мавританію та Судан.

Арабська мова Перської затоки (GLF) включає діалекти Кувейту, Саудівської Аравії, Бахрейну, Катару, Об'єднаних Арабських Еміратів та Оману.

Іракська арабська (IRQ) є діалектом Іраку. У деяких класифікаціях діалектів іракська арабська вважається піддіалектом арабської мови Перської затоки.

Левантійська арабська (LEV) включає діалекти Лівану, Сирії, Йорданії, Палестини.

Єгипетська арабська (EGY) охоплює діалекти долини Нілу: Єгипет і Судан.

Магрибська арабська мова охоплює діалекти Марокко, Алжиру, Тунісу та Мавританії. Іноді включається Лівія.

Єменський арабський часто вважається власним класом.

РОЗДІЛ ІІІ. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДІАЛЕКТІВ АРАБСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ ТА В МЕДІЯ ДИСКУРСІ

3.1 Природа та функціонування міждіалектного спілкування

Арабська мова міждіалектного спілкування – це неформальна мова, яка використовується освіченими арабами для втілення їх щоденних мовних потреб. Однією з головних властивостей цієї мови є її доступність розуміння носіям різних діалектів арабської мови. Це досягається за рахунок спрощення його синтаксису, граматики, фонетики та лексики порівняно з літературною арабською мовою. Ця варіація арабської задокументована як західними, і арабськими авторами.

Мова змішується і змінюється по-різному. Носії арабської мови іноді використовують більше однієї варіації арабської у ракурсі розмови чи навіть пропозиції. Цей процес стосується змішування мовного коду. Наприклад, ведучі на телебаченні можуть звертатися до аудиторії освічених людей, використовуючи елементи їхньої мови у своїй промові для запобігання втраті цієї аудиторії. Іншим робочим методом є «зниження», введення локальних діалектних елементів у ракурс діалектів більшої місцевості. (Белова,1999, с. 83) Це може вплинути на всі лінгвістичні рівні –семантичні, синтаксичні, фонетичнв та ін. Подібні зміни можуть бути короткочасними, коли спілкується група носіїв різних діалектів, або довготривалими, що найчастіше зустрічається коли люди із сільської місцевості переїжджають до міст і перенімають більше престижний урбаністичний діалект, можливо з перебігом кількох поколінь. (Кримський, 1991, с. 28)

Як ми зазначили раніше у нашій науковій роботі, діалект - це по суті спроба якогось етносу спростити мову, адаптувати її до своїх потреб. Існує так звана «сучасна » арабська мова. Це офіційна, державна мова багатьох країн. Відповідно в школах цих країн стандартна арабська викладається як предмет. При цьому виходячи на вулицю араби спілкуються зовсім не правильною шкільною арабською, а розмовним діалектом своєї країни. Скільки є у світі арабських країн, стільки існує і діалектів. На слух діалекти можуть досить сильно відрізнятися, аж до того, що самим арабам буває досить важко зрозуміти один одного. Однак ці труднощі викликані не так різницею в конструкціях пропозицій, скільки різним лексичним запасом. Одні й самі предмети і поняття араби з різних країн називають різними словами.(Рибалкін, 2000, с. 5)

Діалекти й літературна мова відрізняються в меншій мірі лексикою і в більшій – граматикою. Також кожен діалект відрізняється один від одного низкою слів і граматичною структурою. Відмінність між єгипетським і ліванським діалектом не така велика, як з марокканським. Єгипетський і ліванський діалекти належать до західної групи діалектів, а марокканський – до східної, тому й різниця між ними суттєва. Оголоси в кожному діалекті змінюються або взагалі випадають, але корінь слова лишається той самий.(Белова, 1999, с. 86).

Проблема диглосії дуже гостро стоїть і при вивченні арабської мови. Усі хто вивчають літературну арабську мову, потрапляючи в будь-яку арабську країну, уперше стикається з проблемою, коли місцеве населення його розуміє, але ніяк не хоче розмовляти з ним літературною мовою і продовжує говорити діалектом. Тому є потрібним впроваджувати посібники, спеціальний курс для вивчення діалектів арабської мови. На привеликий жаль існує дуже мало посібників з найпоширеніших діалектів, наприклад: А. Г. Багіров “Египетский арабский диалект”, Х. І. Абу Ахмад “Мини-разговорник египетского диалекта”, а також відео- й аудіоматеріали в інтернеті. У книзі А. Г. Багірова дається фонетика літературної й

єгипетської мови, граматика, діалектні тексти й діалоги. Однак названі джерела є недостатніми для повноцінного вивчення діалектів. (Шагаль, 1987, с.78)

На нашу думку, вивчення діалектів має ґрунтуватися на порівнянні з літературною мовою та між самими діалектами. При цьому треба звернути увагу на лексичний і граматичний аспекти. Для порівняння ми обрали літературну арабську мову, марокканський, єгипетський та сирійський діалекти та оформили це в таблицю для зручності.

Таблиця

Переклад на українську мову	Арабська літературна мова	Єгипетський діалект	Сирійський діалект	Марокканський діалект
Як тебе звати?	ما إسمك ؟	إسمك ايه؟	شو اسمك؟	اسميتك؟
Моє ім'я	إسمي...	انا اسمي...	اسمي...	اسميتي...
Звідки ти?	من أين أنت؟	انت من وين؟	انت من وين؟	منين انت ؟
Як справи?	كيف حالك/ كيف شخبارك؟	ازيك ؟	كيفك؟	كدير؟
Добре	حسنا	كويس	منح	بخير
Не знаю	لا اعرف	ما عرفش	ما بعرف	ما عرفتش
Так	نعم	ايوة	نعم	نعم
Ні	لا	لا	لا	لا
Котра година	كم الساعة الآن	الساعة كم دلوأتي	أديش ساعة	شحال فالساعة
Я хочу піти на базар	اريد أن أذهب إلى السوق	عاوز أمشي للسوء	بد روح للسوء	بغيت نمشي للسوق
Дві студентки	ذهبت الطالبات في المعهد	راحت الطالبتين المعهد	راحوا الطالبتين للمعهد	جوج الطالبات آمشاو للمعهد

пішли в інститут				
Діти йдуть до школи вранці та повертаються до дому після вдень	يذهب الاطفال إلى المدرسة في الصباح و يرجعون إلى بيوتهم بعد الظهر	الاولاد يمشوا للمدرسة في الصباح و حيرجعو البيوتهم بعد الظهر	بروحوا الأطفال للمدرسة في صباح و بيرجعوا بعد الظهر	الدراري كيمشيوا للمدرسة في الصباح أو كيرجعو للدار في العشيه .
Поїхали машиною !	لنركب سيارة	تعال نركب السيارة !	هات لنروخ بالسيارة !	يا لا نمشيوا فالطونوبل !
Нумо / давай !	هيا	يالا	يالا	يالا
Йди звідси	إمشي من هنا	رح من هنا	رح من هنا	سير من هنا
Хто це?	من هو؟	و ده من ؟	من ه؟	أو هذا شكون ؟
Мені все одно	ليس عندي فرق	دا ما يفرقش	مش فرء معي	جنافو
Будь ласка	من فضلك	او سمحت	طفضل	عفاك
Немає проблем	ليس مشكلة	ما مشكل	مش مشكل	ما كاين مشكل
Я тебе кохаю	انا أحبك	انا بحبك	انا بحبك	كنبغيك
Що ти хочеш?	ماذا تريد؟	عايز ايه؟	شو بدك؟	شنو بغيتي؟
Багато	كثير	كتير	كتير	برشا/ بالزاف
Зараз	الآن	دلوقتي	هلا	–

3.1.1 Функціонування марокканського діалекту

Марокканська арабська можна розділити на міські та сільські варіації. Окрім кількох лексикологічних та фонологічних особливостей, ці регіональні

діалекти зрозумілі всім жителям Марокко. Однак, класифікація варіацій арабської на високі та низькі, насправді, не відповідає лінгвістичній ситуації в Марокко та в Магрібі загалом, оскільки існує три варіації, що знаходяться в триглосії: класичний арабський, сучасний літературний арабський та марокканський діалект. Класична арабська використовується в мечеті, в міністерствах юстиції та у справах ісламу, в офіційних виступах, у класичній поезії та літературі. Замість класичної арабської мови, сучасна літературна арабська мова використовується у письмовій кореспонденції, у політичних та наукових дискурсах, у засобах масової інформації та адміністрації. Марокканський арабський використовується в неформальній обстановці: вдома, на вулиці, у спілкуванні з друзями. Таким чином, аналізуючи взаємозв'язок цих варіацій, ми маємо триглосію: класичну арабську мову, сучасну літературну арабську мову, марокканський діалект арабської мови. Тим не менш, сьогодні в Марокко і в усьому арабському світі існує не триглосія, а квадриглосія. На додаток до трьох вищезгаданих варіацій додається ще одна-мова міждіалектного спілкування (або сучасна марокканська арабська). Вона може бути використаний як лінгва-франк для арабів з різних арабських країн або для звернення до іноземців, які говорять арабською мовою. 40% арабів використовують цей різновид у своєму повсякденному спілкуванні.

Як відомо французька мова вважається найвпливовішим компонентом в розвитку та поповненні лексики діалектів арабської мови в країнах Магрибу.

Ще в середині 17 століття почалися взаємини між французькою та арабською мовами. Процес формування та розвитку французької мови відбувався надзвичайно швидко через колоніальні загарбання Францією півночі африканського континенту. Взаємини в колоніальну епоху слугували початком тісних зв'язків між мовами.

Франція завоювала Алжир у 1830 році. У 1881 році встановила протерторан в Тунісі, а у 1912 році розповсюдила всій протекторат у Марокко.

У другій половині 20 століття «мовне» питання стало головним в соціальному та політичному житті суспільства. Колоніальні населені пункти використовували діалекти Магрибу. У кожній арабській країні й до сьогодні використовується певний діалект : в Тунісі – туніський, Алжир – алжирський, Марокко – марокканський…, що мають лексичні, семантичні, морфологічні та фонетичні особливості. В результаті постійної модернізації класичної арабської мови, мови Корану, сформувалась спільна мова – літературна арабська мова. Нею представлена вся література, також її використовують на радіо, телебаченні, в освітньому процесі, науці, політиці та дипломатії.

В епоху колонізації французька влада проводила мовну політику з урахуванням арабо-мусульманського суспільства та значимістю арабської мови для народу.

Ця політика мала подвійний характер : з одного боку, вона була направлена щоб арабську мови вчили в усіх французьких школах країн Магрибу та у ліцеях великих міст Франції; а з іншого боку, в інтересах метрополії в трьох колоній країн Магрибу : Марокко, Туніс та Алжир, офіційну мову було впроваджено французьку.

Взаємодія французької мови та арабських діалектів відбувалося на різних мовах рівнях. Процес змішання обох мов безумовно залишив свій слід в арабських та французьких словниках, так і утворилася лінгва-франка.

Приклади :

1. Магазин – magasin (фр.) – مخزن
2. Шафран – safran (фр.) – الزعفران
3. Командир – commandeur (фр.) – قمندان
4. Кіно – cinema (фр.) – سينما
5. Кліше – cliche (фр.) – كليشيه
6. Маневр – manoeuvre (фр.) – مناورة
7. Сироп – sirop (фр.) – شراب

8. Довга сукня – jubba (фр.) – جوبا
9. Шкіряні туфлі без задників – babouche (фр.) – بابوش
10. Касба – casba (фр.) – القصبة
11. Алгебра – algèbre (фр.) – الجبر
12. Алгоритм – algorithme (фр.) – الخوارزمية
13. Спирт – de l'alcool (фр.) – كحول
14. Алхімія – alchimie (фр.) – كيمياء
15. Газель – gazelle (фр.) – غزال
16. Жираф – girafe (фр.) – زرافة
17. Софа або диван – sofa (фр.) – صف
18. Еліксир – elixir (фр.) – الإكسير
19. Мусон – mousson (фр.) – موسم
20. Макраме – macramé (фр.) – مقرمة
21. Арсенал – arsenal (фр.) – دار الصناعة

3.2 Мовна ситуація в арабському медія-дискусі

У сучасній лінгвістиці існує як мінімум два підходи до визначення терміну «медіа-дискурс». Відповідно до першого, медіа-дискурс – це специфічний тип мовно-мисленнєвої діяльності, яка характерна виключно для інформаційного поля мас-медіа (Макаров,2003, С. 156) . У цьому розумінні слід розрізняти медіа-дискурс та інші самостійні типи дискурсу, як, наприклад, політичний, релігійний, науковий і т.д. Відмінності між ними визначаються модифікаціями параметрів дискурсу: різними мовними практиками та комунікативними ситуаціями своєї реалізації. Відповідно до другого підходу, під медіа-дискурсом розуміють будь який вид дискурсу, який реалізується в межах масової комунікації, що продукується ЗМІ. Так, можна говорити про політичний, релігійний, педагогічний та інші медіа-дискурси. Мається на увазі, що для своєї реалізації зазначені типи інституційного дискурсу допускають наявність відносно сталого набору практик

виробництва, трансляції і інтерпретації масової інформації (Макаров, 2003, С. 158).

У медіа-дискурсі відбувається конвертація інформації в смисли, переклад знання з одного рівня на інший, зрощення інформації різного типу, або ж створення особливого знання, що має відношення тільки до недійної дійсності. (Ван Дайк, 1989, с. 34) Медіа-дискурс є діяльністю, що провадиться суб'єктами масової комунікації, саме тому він вмотивований певною метою, в залежності від якої набуває специфічного змісту. Можливими цілями медіа-дискурсу є: опис-пояснення; регулювання дійсності адресатів; вплив на свідомість адресатів; оцінка дійсності; прогнозування положення справ та інше.

Однією і загальною мовою медія дискурсу є літературна арабська мова. Так як, на телебаченні, різних виданнях і тд. ми чуємо лише АЛМ. Звичайно є винятки, наприклад завдяки переважанню єгипетського кінематографа у всьому арабомовному світі, єгипетський діалект став найбільш поширеним варіантом арабської мови. Також цьому сприяли численні викладачі єгипетського походження, які працюють у школах арабських країн. На сьогоднішній день існує велика кількість серіалів, фільмів на єгипетському діалектів.

Наприклад візьмемо декілька варіантів з єгипетських серіалів.

1. طيب ، مابعتيش حد يا خد الحاجات ليه ؟

   Переклад на АЛМ:

   حسنًا ، لماذا لا تريد أن يأخذ شخص ما أغراضك؟

   Переклад на українську :

   «Добре, чому ти не хочеш щоб хтось забрав твої речі?»

2. من زمان اوي ... وانا لسة صغير ، ما كملتش عشرة سنين .

   Переклад на АЛМ:

   منذ سنوات عديدة ، عندما كنت صغيراً ، عندما لم يكن عمري عشر سنوات بعد

   Переклад на українську :

«Багато років тому, коли я був маленьким, коли мені ще не було 10 років.

3. بس زيما إتفقنا ، انا هبقى معاكي وانتي كمان هتخليكي معايا . حاجة قصاد حاجة .

Переклад на АЛМ:

لكن كما اتفقنا ، سأكون معك ، وستكون معي. خدمة للخدمة

Переклад на українську :

«Але як ми домовились, я буду з тобою, а ти будеш зі мною. Послуга за послугу.»

4. الدخان المضايقك؟ لا بالعكس

Переклад на АЛМ:

هل أنت منزعج من الدخان؟ ليس العكس

Переклад на українську:

«Тебе дратує дим? Ні, навпаки.»

5. جايلي انا بقولك ! عارفة ليه بقا ؟ علشان ساب الناس اللي كانت واقفة على المحطة كلهم وجه يسألني انا ! قالي : " لو سمحتي ، الميكروباصات اللي بتغذي من هنا بتروح على فين ؟ "

Переклад на АЛМ:

وأنا أخبرك. اتى الي هل تعرف لماذا من بين كل الواقفين ، ذهب إلي وسألني ، "من فضلك قل لي ، هل هذه الحافلات ذاهبة؟

Переклад на українську :

«А я кажу тобі: Прийшов до мене! Знаєш чому? Тому що відкинув усіх людей, які стояли на зупинці, і підійшов спитати мене! Він сказав: «Будьте люб'язні, куди прямують мікроавтобуси, які тут проходять?»

6. انتي عايزة تقولي ، يعني ، إن ملامح وشها إتغير ؟ أكيد ، لازم هيتغير بعد العملية !

Переклад на АЛМ:

هذا يعني أنك تريد أن تقول أن ملامح وجهها قد تغيرت. بالطبع ، يجب أن يتغيروا بعد الجراحة.

Переклад на українську:

«Тобто, ви хочете сказати, що риси її обличчя змінилися? Звичайно, вони повинні змінитися після операції.»

7. إسمعي كلام جدتك ! هي جدتك ديت شوية ؟! دي زمان كانت موقفة مصر القديمة على رجل .

Переклад на АЛМ:

استمع إلى جدتك! جدتك ليست بسيطة. في وقت سابق ، وقفت المنطقة بأكملها في طابور لها.

Переклад на українську:

« Слухай свою бабусю! Твоя бабуся не проста! За нею раніше весь (район) Маср Ель-Адіма у чергу вишиковувався! (Мова про кавалерів).»

8. بس انا عايزاك تعرف حاجة . انابعرض غرضي مرة واحدة بس .

Переклад на АЛМ:

أنا فقط أريدك أن تعرف شيئًا. أقدم مرة واحدة فقط

Переклад на українську:

«Я просто хочу, щоб ви дещо знали. Я пропоную свою мету лише один раз.»

9. طب ، ثواني بس . على فكرة انا موافق .

Переклад на АЛМ:

حسنًا ، انتظر لحظة ، لكنني موافق

Переклад на українську:

«Добре, почекай секунду, Втім я згоден.»

10. الحاجة لما بتيجي متأخر أحسن لما متجيش خالص !-

Переклад на АЛМ:

أن تأتي متأخرا أفضل من ألا تأتي أبدا

Переклад на українську:

«Краще пізно ніж ніколи.»

11. بس للأسف ، فيه أطفال يتامن عايشين في مجتمعنا وأهاليهم لسة موجودة

Переклад на АЛМ:

للأسف هناك أيتام يعيشون في مجتمعنا بينما أقاربهم ما زالوا على قيد الحياة

Переклад на українську:

«На жаль, є діти-сироти, які живуть у нашому суспільстві, в той час як їх родичі все ще живі.»

12. انا مابجبش حد يتدخل في أموري الشخصية !

Переклад на АЛМ:

لا أريد أن يتدخل أحد في شؤوني الشخصية

Переклад на українську:

«Я не хочу, щоб хтось втручався в мої особисті справи!»

13. لا ، معلش ، انا اسف يعني ، وانتي ايه اللي دخلك ؟

Переклад на АЛМ:

لا طبعا أعتذر ولكن لماذا تتدخل؟

Переклад на українську:

«Ні, я звісно перепрошую, але чому ти втручаєшся?»

14. -لازم تبقي عارفة انني كمان شريكها في النجاح ! ولو جمعت فلوس ، هي فلوسي زي ما هي فلوسها . انا ليا في الفلوس دي لأنها حقي !

Переклад на АЛМ:

يجب أن تعلم أنني أشارك أيضًا في نجاحها. وإذا أخذت مالها ، فأنت تأخذ أموالي. ها هو قدري لأن لي الحق.

Переклад на українську:

«Ви повинні знати, що я також причетний до її успіху! І якщо ви збираєте гроші, то це мої гроші, як і її гроші. Тут є моя доля, бо це моє право!»

15. بس فيه مشكلة يا جمالات ! حكاية الخمسين قرش ، أعمل فيها ايه ؟ دا انا مرتبي كله ثلاثة جنية في الشهر !

Переклад на АЛМ:

لكن هناك مشكلة يا جميل! قصة خمس كوبيك مصرية ماذا أفعل بها؟ البول براتب ثلاثة جنيهات في الشهر

Переклад на українську:

«Але є проблема, красуне моя! Історія про п’ятдесят єг. копійок, що мені з нею робити? Та, моя зарплата три фунти на місяць!»

Як ми бачимо, яскравим прикладом перемикання мовних кодів в арабському мовознавстві прекрасно можуть слугувати фільми, серіали та деякі інтерв'ю. Навіть деякі просторіччя іноді може траплятися у статті, але це дуже рідко. На сьогоднішній день, усі публіковані праці, розмова дикторів, ведучих на телебаченні це тільки літературна арабська мова.

Наприклад:

واستمع رئيس الوزراء إلى شرح من الدكتور عمرو طلعت، وزير الاتصالات وتكنولوجيا المعلومات حول جهود الوزارة في تنمية البنية التحتية المعلوماتية بمحافظة الوادي الجديد، استهله باستعراض المقرات البريدية وما تم تطويره من أعداد المكاتب، ومراكز الحركة، ومناطق التوزيع، والتجهيزات الخاصة بتوفير أجهزة الحاسب الآلي، والطابعات، وماكينات الصراف الآلي، وخطوط الربط الهوائي والأرضي، وغيرها.

وأشار وزير الاتصالات، خلال شرحه، إلى أنه جار العمل في الوقت نفسه على إنشاء 56 برجا لشبكات المحمول بنهاية عام 2021، فضلاً عن 38 مكتب بريد مطور، وربط أكثر من 160 جهة بشبكة الألياف الضوئية، وتوفير 7 دورات تدريبية لبناء القدرات.

Переклад:

Прем’єр-міністр заслухав роз’яснення міністра зв’язку та інформаційних технологій д-ра Амра Талаата щодо зусиль міністерства про розвиток інформаційної інфраструктури в губернаторстві Нью-Веллі: принтерів, банкоматів, повітряних та наземних ліній і тд.

Під час пояснення міністр зв'язку зазначив, що одночасно ведуться роботи щодо встановлення до кінця 2021 року 56 веж мобільного зв'язку, а також 38 розвинених поштових відділень, які підключатимуть до волоконно-оптичної мережі понад 160 об'єктів, а також надання 7 навчальних курсів для розвитку потенціалу.

У сучасному світі спостерігається зростання інтересу та уваги у наукових колах до функціонування мови масової комунікації. Активне вивчення мови мас-медіа почалося в XX ст., в поле зору вчених потрапили різні його аспекти. Серед найбільш відомих російських теоретиків, які займаються зазначеною проблематикою, можна вказати представників санктпетербурзької школи — І. П. Лисакову, С. І. Сметаніну , московської — Т. Г. Добросклонську , В. Г. Костомарова.

Важливе місце у вивченні мови мас-медіа належить західним дослідникам, таким як Теун Ван Дейк, Алан Белл, Мартін Монтгомері.

Слід додати, що питання структури та змісту промови мас-медіа вивчалися в рамках різних напрямків наукових дисциплін, серед яких можна назвати психолінгвістику, соціолінгвістику, лінгвокультурологію та ін

Проблематику мови медія дискурсу серед арабських авторів розглядали в окремих статтях різні автори. Показовою щодо цього залишається робота Хасана Аббаса. Мовні проблеми та мас-медіа стосовно арабського світу знайшли відображення також у роботі шведського дослідника Торкела Ліндквіста.

У арабському світі, і за його межами робіт з комплексного розгляду мови арабських медія практично немає. Також відсутнє обговорення з виділеним для цього понятійним апаратом, що свідчить про поки що недостатньо серйозну увагу представників арабських наукових кіл до мови мас медіа.

Повертаючись до питання про зміст поняття «мова засобів комунікації», можна звернутися до роботи Добросклонської Т. Г. (2014), яка виділяє три

найбільш поширені для цього значення : «По-перше, мова ЗМІ — це весь корпус текстів, що виробляються та розповсюджуються засобами масової інформації; по-друге, — це стійка внутрішньомовна система, що характеризується певним набором лінгвостилістичних властивостей та ознак; і, нарешті, по-третє, — це особлива знакова система змішаного типу із певним співвідношенням вербальних і аудіовізуальних компонентів, специфічним кожного із засобів: друку, радіо, телебачення, інтернета».

Однією з найважливіших складових рис мови ЗМІ як системи є співвідношення елементів вербальних та аудіовізуальних компонентів, яке залежить від конкретного засобу комунікації — преси, телебачення, радіо. На основі цього народився новий напрямок у лінгвістичних дослідженнях, що отримав назву медіалінгвістика. У рамках медіалінгвістики визначається функціонально-стильовий статус мови, способи опису різних медіа-текстів, вплив соціокультурних факторів, а також технології, що використовуються для впливу на аудиторію. (Добросклонська, 2014, с. 26)

Термін «медіатекст» був введений у науковий обіг англійськими дослідниками у другій половині минулого століття та міцно зміцнився у міжнародних та національних наукових колах. Особливістю медіатексту на відміну від звичайного вербального тексту є його об'ємність і можливість говорити про нього, як злиття вербального тексту з властивостями того типу комунікації, за допомогою якого він був доставлений в аудиторію. У пресі вербальний текст може поєднуватися з графікою та ілюстраціями, на телебаченні — зі звуковим та графічним супроводом.

У медіатексті виділяються такі основні параметри для його типологічного опису:

- спосіб створення (авторський-корпоративний, усний-письмовий);
- спосіб відтворення (усний-письмовий);
- каналорозповсюдження (засобом масової комунікації);
- функціонально-жанровий (новина, коментар, реклама);

• тематична домінанта (політика, культура, спортит.п.).

З точки зору функціонально-жанрового типу всі тексти, що розповсюджуються в мас-медіа, можна розділити за чотири загальні групи:

• новини ;
• інформаційно-аналітичні тексти (інтерв'ю, коментар, репортаж);
• аналітичні тексти (проблемні статті);
• рекламні тексти.

Особливо слід виділити те, що названо «аналітичними текстами», оскільки англомовна наукова література натомість застосовує термін “features”, що замінює загальну назву для проблемних статей. Введення сюди рекламних текстів є також досить новим явищем, тому що ще два десятиліття тому у вітчизняній науці реклама та рекламні тексти практично не отримували належної уваги, ні освітлення в наукових публікаціях.

Базовим текстом у медія-дискусі є, безумовно, текст новин. В англомовній традиції – це «s «news» (новини.) В арабській мові терміном

خبر / أخبار позначають новину.

На вироблення термінологічного апарату арабської журналістики новини поділяються на “soft news” та “hard news”. При цьому “hard news” містять інформацію, яка відповідає лише питанням “Що? Де? Коли?». А для терміна «soft news», де потрібен чинник людського інтересу, який у вітчизняній російській школі прийнято позначати терміном «розширена інформація», окремого визначення в арабських ЗМІ не з'явилося.

Реалізація категорій “local news” – الداخلية та “foreign news” الخارجية культуроспецифічна і переплетена з такими тематичними блоками, як спорт, економіка, політика, освіта бізнес та ін. , «економіка» може підрозділятися на фінанси, новини промисловості, сільське господарство, маркетинг. Текст новин зазвичай складається з повідомлень новин і розміщується відповідно до формату видання,

На радіо подання щогодинних новин будується за принципом оповідального «нарративного» формату, що характеризується однаковою інтенсивністю під час усієї передачі випуску новин. Зараз практично будь-яка програма новин نشرة الأخبار на арабському радіо будується за принципом «square format». При цьому подача новин може супроводжуватись відповідним звуковим фоном.

Новини – الأخبار

Ведучий програми – المذيع

Детальне освітлення новин – نشرة الأخبار بالتفاصل

Кориспондент – المراسل

Експерт – الخبير

Повтор новин – تكرار الأخبار

Редакція – الإفتتاحية

Стаття – مقال

Політичний коментар – التعليق السياسي

Колонка – العمود

Аналітичні статті – البحث الصحافي

Репортаж – التقرير أو الريبورتاج

Інтерв'ю – الحديث

Розслідування – التقرير

Критика – النقد

Як ми вище зазначили, характеризуючи мову, що використовується в матеріалах новин, можна відзначити, що і в друкованих, і в аудіовізуальних засобах комунікації перевага закріплена за літературною арабською мовою. Це дозволяє інтернаціоналізувати мовлення та зробити тематику повідомлень та новин доступною для широкої арабомовної аудиторії. Текст новин арабських ЗМІ, як, втім, і мас-медіа інших регіонів, характеризується високим ступенем клішованості. Словосполучення, що активно використовуються та

набувають характеристик кліше, досягають досить високого відсотка від загального обсягу синтагматичних одиниць (Добросклонська, 2008)

До найбільш поширених словосполучень як приклади можна віднести:

1. Арабський саміт – القمة العربية
2. Протистояння тероризму – المواجهة الإرهاب
3. Фінансовий ринок – السوق المال

Ці словасполучення широко використовуються, повторюються і відтворюються. У той же час в тексті новин досить рідкісними є ідіоматичні вирази.

Дослідження арабських учених, зокрема, стаття Хасана 'Аббаса «Мова та засоби комунікації», присвячена помилкам у журналістських, у тому числі новинних текстах, розкривають вплив діалектних розмовних форм. Це свідчить про існуючу тенденцію до зростання впливу повсякденно-розмовних форм на друковані тексти та мову творців медіатекстів.(Добросклонська, 2008).

Іншим елементом, що впливає на мову мас-медіа, є використання іншомовних слів, які представляють переважно запозичення з європейських мов. Наведемо такі приклади подібних запозичень (зокрема з англійської мови): الهولوكوست «холокост», أون لاين «інтерактивний», البابارتزي «папарацци»та ін. Важливо відзначити, що подальше калькування запозичених термінів та понять є основним способом формування сучасного словника арабської літературної мови за категорією частотності застосування та множинності сфер використання. Цей спосіб в даний час дозволяє передати більший обсяг даних з найменшою втратою змісту/фактів/понять та з найбільшою швидкістю передачі. Наведемо типові приклади калькування наступних словосполучень: لوبي الدولي «міжнародне лобі» та عنوان البريد الإلكتروني «електронна адреса» .

Для адекватного розуміння словосполучень текстів новин арабських ЗМІ потрібне володіння фоновим знанням, що є сукупністю відомостей

політичного, історичного, релігійного плану, якими, як передбачається, мають носії арабської мови. Приймається до уваги ідеологічна спрямованість (модальність). Вона знаходить вираз у словосполученнях з політико-оцінними конотаціями.

Функція інтерпретації чи ідеологічної орієнтації таки реалізується у вигляді інформаційно-аналітичних жанрів. Відображення подій, яке здійснюється за допомогою інформаційних повідомлень, в інформаційно-аналітичних текстах набуває оцінки, яка залежить в кінцевому підсумку від культурно-політичного середовища. При цьому застосовують різні способи інтерпретації події. (Добросклонська, 2008, с. 38) У процесі реалізації функції інтерпретації використовуються медіатехнології та різні лінгвістичні засоби. Зазвичай це виглядає як ланцюжка і починається з відбору фактів. Нещодавні події в Іраку стали прикладом того, як американські мас-медіа відбирали факти для показу позитивної ролі військових США, тоді як негативні сторони— бомбові удари по цивільних об'єктах, ненайдена атомна зброя, яка стала головним приводом для початку операції, — практично замовчувалися.

Стосовно специфіки мови інформаційно-аналітичних жанрів, можна відзначити, що, наприклад, структурний тип «іменник та узгоджене або неузгоджене визначення» є широко поширеним, як і в інформаційних жанрах. У той самий час у яких частіше зустрічаються структурні типи, які з більшої кількості елементів.

Оціночно-описове значення набувається за рахунок використання відповідних словосполучень, які часто розглядаються як кліше. Наприклад:

1. Рада міністрів – مجلس الوزراء
2. Збільшення виробництва – زيادة الإنتاج
3. Нові проекти – المشروعات الجديدة

Розширюється кількість культуротворчих поєднань, до яких можна віднести елементи цитат коранічних текстів та інших релігійних трактатів. Допускається використання фразеологізмів.

У сучасній арабській лексиці засобів мас-медіа поширене використання абревіатурних форм, для розуміння та пояснення яких потрібне фонове знання. Наприклад, палестинська організація فتح(ФаТаХ) має відповідне пояснення, яке випливає зі зворотнього (тобто зліва направо) прочитання. При цьому за кожною літерою скривається слово. З цього випливає, ف Палестина, فلسطين , ح– рух ,حركة, та ت визволення. «Рух за визволення Палестини». Так само можна дізнатися пояснення слова أمل у стійкому поєднанні — ліванський шиїтський «Рух Амаль». – أفواج المقاومة اللبنانية Підрозділ ліванського опору.

Якщо говорити про мову публіцистичних текстів, то вони мають велику спрямованість на «вплив» на читача порівняно з інформаційними та інформаційно-публіцистичними текстами. Це є визначальним і для вибору мовних засобів та стилю. Для створення «привабливості» тексту використовуються різні лінгвостилістичні засоби — ідіоматичні та фразеологічні звороти, епітети тощо. Усе це додатково надає оцінного емоційного та експресивного значення.

У цьому типі текстів міститься велика кількість коннотативних словосполучень з прикметниками, що мають оціночні відтінки. Серед них :

1. Гарний, прекрасний – حسن
2. Добрий приємний – طيب
3. Гарний – جميل
4. Прекрасний – رائع
5. Добре – جيد
6. Чудово – .عظيما

Висновки до розділу ІІІ

У третьому розділі ми приділили особливу увагу питанню міждіалектного спілкуванню в арабській мові. Арабська мова міждіалектного спілкування це неофіційна мова арабського населення, що безперечно використовується кожен день. Однією з найголовніших властивостей цієї мові є те, що її розуміють абсолютно все арабомовне населення. Також, кожна арабомовна країна має свій діалект, що утворився фактично через асиміляційні держав (яскравим прикладом слугують колонії Франції, саме через це французька мова фактично стала рідною для жителів країн Магрибу). Також, ми проаналізували три діалекти, а саме : єгипетський, марокканський та сирійський. Ми дійшли висновку, що кожен діалект має свою лексику, фонетику, граматику.

Не дивлячись на широке використання та значущість діалектів, на сьогоднішній день вони мають місце лише у просторіччі, повсякденному жітти. Є винятком єгипетський діалект, адже є величезна кількість серіалів, фільмів та пісень. Проте медіа-дискурс утворюється лише на АЛМ (арабській літературній мові. Медіадискурс це один з типів дискурсу, який фіксує сутнісні – когнітивні та комунікативні – характеристики мовної діяльності, що виявляються виключно в інформаційному полі мас-медіа.

ВІСНОВКИ

Культура міжнародного та міжнаціонального спілкування — це сукупність спеціальних знань та умінь, а також відповідних їм вчинків і дій, що виявляються у міжособистісних контактах та взаємодії представників різних етнічних спільностей і дозволяють швидко та якісно досягати порозуміння та згоди у спільних інтересах.

Іншомовна комунікація — це процес обміну інформацією та спілкування між людьми, які говорять різними мовами, у всіх сферах людської діяльності.

Звичайно, що професійна підготовка перекладачів спрямована на формування фахівця, який має конкретні знання, навички та вміння, що сприяють його успішній професійній діяльності. Серед головних видів перекладацької діяльності, таких як лінгвістичний аналіз дискурсу, усний та письмовий переклад, навчально-пізнавальний процес та іншомовна комунікація, саме останній становить значний інтерес.

В арабській мові особливості вживання мовних засобів пов'язані з наявністю численних територіальних, соціальних, професійних, вікових та інших відмінностей у суспільстві. Арабська літературна мова (АЛЯ) використовується лише у формальній мові освічених арабів, вона має наддіалектний характер, але серед арабомовних жителів земної кулі існує безліч інших варіантів арабської мови, і в першу чергу на мовні відмінності та труднощі при перекладі впливають принцип економії мовних зусиль та територіальний аспект. У останньому випадку можливі чотири варіанти:

– люди, які розмовляють однією мовою, проживають у різних країнах, що не межують один з одним (іноді розташовані в різних регіонах, наприклад Марокко та Сирія);

– люди, які розмовляють однією мовою, проживають у різних країнах, що мають спільний кордон (наприклад: Йорданія та Ірак, Сирія та Ірак, Сирія та Йорданія, Саудівська Аравія та Оман, Ємен та Оман та ін.);

– люди, які говорять однією мовою, проживають у різних регіонах однієї країни (Саудівська Аравія, Єгипет, Ірак, Ємен та ін.);

– люди, які говорять однією мовою, проживають у різних великих містах одного регіону країни (Сирія).

Використання однієї мови в кількох країнах неминуче веде до того, що вона набуває національних рис конкретної країни. Більше того, в межах однієї й тієї ж країни у мові мешканців деяких територій стають помітні відмінності – з'являються територіальні та міські діалекти.Існування територіальних діалектів значно ускладнює роботу перекладача та створює певні труднощі для здійснення успішного процесу іншомовної комунікації.

Важливо зрозуміти, що основною особливістю арабських діалектів є те, що вони прагнуть спростити літературну арабську мову — її лексику, вимову і навіть нормативні правила. Прийнято вважати, що володіння літературною арабською мовою забезпечить людині, яка перебуває в арабських країнах, повноцінне спілкування та позбавить мовних проблем. Однак не слід забувати про те, що літературна арабська не є мовою спілкування. У розмовній промові ви швидше за все зіткнетеся з певним діалектом арабської мови, вивчити яку можна лише за умови тривалого перебування або проживання на певній території арабської держави.

Явище мовної диглосії (паралельне існування літературної мови та діалекту) спостерігається у всіх арабських країнах і на сьогоднішній день визнається досить серйозною проблемою.

Територіальні діалекти мають яскраво виражені ознаки — фонетичні, лексичні, морфологічні та інші. Вибір тієї чи іншої форми мови відбувається під впливом ситуації спілкування чи предмета промови. Простіше кажучи,

обговорення серйозних питань, ділове спілкування, офіційні зустрічі і т. д. мають на увазі використання літературної арабської мови, тоді як діалекти характерні виключно для розмовної мови, хоча й трапляються нерідкі випадки неусвідомленого переходу арабів з літературної мови на діалект.

Найбільша складність при перекладі діалектів арабської мови полягає у відмінності їх словникового складу, оскільки багато слів з літературного словника мають інше значення в діалектах. Також до плутанини при перекладі часто наводить і відмінне від літературної мови фонетичне оформлення слів.

Багато арабістів, які вивчали літературну арабську мову, «наштовхуються» на бар'єр нерозуміння цієї мови спочатку перебування в арабських країнах, навіть працюючи в якості перекладачів протягом ряду років і в різних установах. У цій ситуації хочеться відзначити, що необхідно паралельно з літературною мовою вивчати фонетичні та лексичні особливості, розмовну та письмову мову діалекту.

Ми прийшли до висновку, що на стадії навчання слід включити у процес навчання арабській мові більше матеріалів, пов'язаних саме з розмовною мовою, із застосуванням діалектизмів, а також пояснити, що таке принцип економії мовних зусиль, та розробити нескладну стратегію адаптації до її дії. Така практика допоможе глибше поринути у культуру та національну специфіку того чи іншого арабського народу та сприятиме повноцінному та адаптованому до місцевих умов контакту з носіями різних територіальних діалектів у всіх сферах міжнародного спілкування та професійної іншомовної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббас Хасан (1990) Язык и средства массовой информации // «ал-Араби» («Араб»). Кувейт
2. Абд ар-Рахман Аўатиф (1987)Дирасат фи-с-сихафати ал-мисрийа уа-л-арабийа. (Изучение египетской и арабской журналистики). Каир.
3. Аврорин В.А. 1979)Двуязычие и школа. Проблемы двуязычия и многоязычия. Москва : Наука, 1972.
4. Ажнюк Б. М. (1999)Мовна єдність нації: діаспора й Україна. Київ : Рідна мова, 1999.
5. Азарова Л. Є. (2015)Двомовність: причини й наслідки. Рідний край. Полтава, 2015. No 2.
6. Ал-Фахд Йасир (1980). (Современная арабская журналистика и ее перспективы в области культуры). Дамаск, 1980; Фахми Махмуд. Фанн ат-тахрир ас-сухуф ал-кубра. (Искусство редактирования крупных изданий).
7. Антонович В. Б. (1995)Моя сповідь : вибрані історичні та публіцистичні твори / Упор. Тодійчук О., Ульяновський В. Київ : Либідь, 1995.
8. Беликов В. И., Крысин Л. П. (2001)Социолингвистика : учебник для вузов. Москва : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001
9. Белкин В. М. (1986)Язык арабской прессы. М., 1986;
10. Белл Р .Т. (1980)Социолингвистика. Цели, методы и проблемы. Москва : Международные отношения, 1980. 318 с.
11. Белова А.Г. (1999). Очерки по истории арабского языка. М.: Восточная литература РАН. Васильев А. В. (1994). История Саудовской Аравии от середины XVIII в. до конца XX в. М.: Наука.
12. Бертагаев Т.А. (1972) Билингвизм и его разновидности в системе употребления. Проблемы двуязычия и многоязычия. Москва : Наука, 1972.
13. Бодуен де Куртене (1963), Избранные труды по общему языкознанию.

14. Брага І. І. (2012) Перемикання кодів: основні напрями соціолінгвістичних досліджень. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия : «Филология. Социальные коммуникации».
15. Брайт У. (1975) Введение: параметры социолингвистики. Новое в лингвистике. Вып. 7 : Социолингвистика. Москва : Прогресс, 1975.
16. В. А. Виноградов. (1990) *Диглоссия*. Лингвистический энциклопедический словарь, Москва, Советская энциклопедия.
17. Ван Дейк Т. 1989 Язык. Познание. Коммуникация Bell A. (1991)The Language of News Media. Oxford. Montgomery M. (1996) The Media. London.
18. Вахтин Н.Б., Головко Е.В. (2004). Социолингвистика и социология языка: Учебное пособие. СПб.: Гуманитарная Академия; Европейский ун-т в Санкт-Петербурге.
19. Вяч. Вс Иванов (1990), Языковые контакты // Лингвистический энциклопедический словарь, М,: Советская энциклопедия.
20. Гасанбекова Т.И. (2003). Русско-арабский разговорник. М.: Мартин.
21. Голоднов А. В. (2011)Риторический метадискурс: основания прагма-лингвистического моделирования и социокультурной реализации (на материале современного немецкого языка): монография
22. Гранде Б.М. (1963). Введение в сравнительное изучение семитских языков. М.: Восточная литература РАН.
23. Гранде Б.М. (2001). Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении. М.: Восточная литература РАН.
24. Добросклонская Т. Г. (2008) Вопросы изучения медиатекстов. М., 2000; Язык средств массовой информа- ции. М., 2008.
25. Добросклонская Т. Г. (2014)Массмедийный дискурс: теория и методы изучения / Т. Г. Добросклонская.

26. Добросклонская Т. Г. Язык средств массовой информации. М., 2008. С. 56. Схема опубликована с включением соответствующей арабской терминологии.
27. Добросклонская Т. Г.(2008) Язык средств массовой информации.
28. Желтухина М. Р. (2017)Тропологическая суггестивность масс-медиального дискурса: О проблеме речевого взаимодействия тропов в языке СМИ
29. Исаев М.И., Никольский Л.Б. (1983). Общие тенденции и факторы развития языков в странах зарубежного Востока. Развитие языков в странах зарубежного Востока (послевоенный период). М.: Наука, 73-93.
30. Карасик В. И. (2007)Языковые ключи / В. И. Карасик. – Волгоград: Парадигма.
31. Кожемякин Е. А.(2010) Масссовая коммуникация и медиадискурс: к методологии исследования / Е. А. Кожемякин // Научные ведомости Белгородского государственного университета. – Серия: Гуманитарные науки.
32. Корнієнко В.О. (2014). Вестернізація. Політологія: навчальний енциклопедичний довідник для студентів ВНЗ І-ІV рівнів акредитації. Львів: Новий світ, 87-94. Крачковский И.Ю. (1950). Очерки по истории русской арабистики. М. – Л.: Изд-во АН СССР.
33. Костомаров В. Г. (1993) Языковой вкус эпохи. Анализ речевой практики массмедиа. М., 1993.
34. Крымский А. Е.(1905) Семитские языки и народы (Лекционные обработки). Черновое издание.
35. Лысакова И. П. (1989) Тип газеты и стиль публикации.
36. Майбуров Н. А. (2001) Читаем и переводим арабскую газету.
37. МакаровМ.Л.(2003) Основы теории дискурса / М.Л.Макаров. – М.: ИТДГК «Гнозис».
38. Маслов Ю.С. (1987). Введение в языкознание. М.: Высшая школа.
39. Маслова В.А. (2001). Лингвокультурология. М.: Академия.

40. Менджерицкая Е. О.(2011) Дискурс, медиадискурс и когнитивно-дискурсивная парадигма в лингвистике [Текст] / Е. О. Менджерицкая // Известия Южного федерального университета. Филологические науки.
41. Мишкуров Э.Н. (1978). Основы теоретической грамматики современного арабского языка. М.: Изд-во Военного института.
42. Муруўа Адиб. (1981) Ас-Сихафа ал-арабийа: наша'туха уа татаууруха (Арабская журналистика: ее зарож- дение и развитие).
43. Никольский Л.Б. (1975). О некоторых проблемах языкового развития в странах зарубежного Востока. Социолингвистические проблемы развивающихся стран. М.: Наука, 211-283.
44. Петрова Ю.І. (2011). Єгипетський діалект арабської мови: специфіка структури та функціонування. К.: Ін-т сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ.
45. Приходько А. Н.(2009) Таксонометрические параметры дискурса / А. Н. Приходько // Язык. Текст. Дискурс: Научный альманах Ставропольского отделения РАЛК / Под ред. проф. Г.Н. Манаенко. Выпуск 7.
46. Рибалкін В.С. (1991). А.Ю. Кримський як арабіст-діалектолог. Мовознавство, 2, 68–74.
47. Рибалкін В.С. (2000). Арабізм. Українська мова. Енциклопедія. К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 31-48.
48. Рибалкін В.С. (2000а). Соціокультурний контекст арабомовної лінгвістичної традиції. Українська мова. Енциклопедія. К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 81-97.
49. Рибалкін В.С. А.Ю.Кримський як арабіст-діалектолог (1991)// Мовознавство.
50. Семчинський С.В. (1984). Субстрат у мовознавстві. Українська радянська енциклопедія. К.: Головна редакція УРЕ.
51. Сметанина С. И. (2002) Медиатекст в системе культуры: динамические процессы в языке и стиле журна- листики конца XX века. СПб., 2002; Медиатекст в системе культуры.

52. Фішман Дж. (1975) Двуязычное образование. Международная социологическая перспектива.
53. Фішман Дж. (1987) Идеология, общество и язык.
54. Шагаль В. Э. (1987) Языковой аспект национальных процессов в арабских странах. М.
55. Шарбатов Г. Ш. (1991)Арабский литературный язык, современные арабские диалекты и региональные обиходно-разговорные язи- ки // Языки Азии и Африки.. Афразийские языки.
56. Ширяева О.В. Информационно-аналитический дискурс как предмет коммуникативно-дискурсивного исследования. / О.В. Ширяева // http: // www.mediascope.ru/node/1218
57. Яворська Г. М.(2000) *Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова, культура, влада.* — Київ, ВІПОЛ.
58. De Lacy O'Leary (1963). Colloquial Arabic. – London.
59. Ferguson C. A. (1959) The Arabic Koine // Language.
60. http://en.wikipedia.org/wiki/Varieties_of_Arabic
61. Lindquist T. A(2003) War of Words: From Lod to Twin Towers Defining Terrorism in Arab and Israeli Newspapers 1972–1996 (2001). A Study in Propoganda, Semantics and Pragmatics.
62. Sarah Thomason (2001) Language Contact — An Introduction (Edinburgh University Press.
63. Sarah Thomason and Terrence Kaufman (1998) Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics. University of California Press

РЕЗЮМЕ

أطروحتنا مكرسة لواحدة من أكثر مشاكل نظرية وممارسة الترجمة أهمية اليوم – تبديل رموز اللغة في العالم العربي الحديث. تعتبر دراسة هذه الظاهرة الثقافية وطرق انتقالها بين اللغات ذات أهمية وأهمية كبيرة لنظرية الترجمة والتواصل بين الثقافات. أهم جانب في تبديل رموز اللغة هو ازدواج اللغة. حتى الآن ، يمكننا تسليط الضوء على عدد من الأعمال الأساسية لكبار المؤلفين الأجانب حول ظاهرة ازدواجية اللغة وثنائية اللغة ، وهي: أعمال VI Belikovو LP Krysinو LP Nagornayaو C. Ferguson. فينوغرادوف ، ج. فيشمان ، وآخرون. ومع ذلك ، نظرًا لأن هذا الموضوع واسع جدًا وقليلًا من الدراسة ، فإن نظرية الترجمة لم تقترح بعد نهجًا واحدًا لترجمة عناصر اللغة الأجنبية في النص. بدأ اللغويون في دراسة الأمثال والتعابير والاقتراضات كعناصر منفصلة.

يستخدم كل مجتمع لغوي وسائل اتصال معينة – اللغات ، واللهجات ، والمصطلحات ، وأنواع اللغة الأسلوبية. يمكن تسمية أي وسيلة برمز ، بالمعنى الأكثر عمومية ، الرمز هو وسيلة اتصال: لغة طبيعية (الأوكرانية ، العربية ، الإنجليزية ، الصومالية ...) ، لغة اصطناعية مثل الإسبرانتو أو لغات الآلة الحديثة ، شفرة مورس. الكود الفرعي هو نظام فرعي من الكود ، أي العامية ، واللهجات ، والمصطلحات.

أهمية البحث. تكمن أهمية دراستنا في أنه ، لسوء الحظ ، يوجد عدد قليل جدًا من الأوراق العلمية في علم اللغة حول هذا الموضوع لتبديل رموز اللغة في خطاب الإعلام العربي. لغويون مثل VI Belikovو LP Krysinو LP Nagornayaو Ch. Ferguson. VI Vinogradova، J.، Yu. D. Desheriev، VD Bondaletov ، OS Akhmanov، VO Aurorinساهم في تطوير النظرية وثنائية اللغة وازدواجية اللغة. في المقابل ، فقد IP Lisakovو SI Smetaninو TG Dobrosklonskayaو VGو Theun Van Dyckو Alan Bellو Martin Montgomeryعددًا من الأعمال المتعلقة بلغة الخطاب الإعلامي.

الهدف من الدراسة. الغرض من هذه الأطروحة هو دراسة عمل ازدواجية اللغة وثنائية اللغة في اللغة العربية والبحث عن تقنيات الترجمة التي تعزز النقل المناسب لعناصر اللغة الأجنبية بين اللغات. وفقًا لهذا الهدف ، تم تحديد المهام التالية:

1. التحقيق في تفاعل الرموز الفرعية للغة في المجتمع الناطق باللغة العربية.
2. تحديد الفرق بين ازدواجية اللغة وثنائية اللغة.
3. لدراسة مجموعة متنوعة من الرموز الفرعية للغة.
4. إجراء تحليل مقارن للعبارات من اللهجات المختلفة وترجماتها إلى اللغة العربية الأدبية.
5. وضع تصنيف للهجات العربية.
6. النظر في الخصائص الرئيسية للخطاب الإعلامي العربي.
7. التحقيق في ظاهرة تبديل الأكواد اللغوية باللهجة المغربية.

موضوع الدراسة هو النظم المعجمية للهجات المغربية والمصرية والسورية.

موضوع البحث هو السمات المعجمية الوظيفية والهيكلية والدلالية للهجات.

طرق البحث:

1. الطريقة المقارنة – عند إجراء مفردات اللهجات المغربية والمصرية والسورية.
2. طريقة الوصف التاريخي – دراسة خصائص اللهجات.
3. طريقة التنظيم – تحديد الاختلافات في اللهجات.
4. طريقة التصنيف – تصنيف اللهجات العربية.

مادة الدراسة كانت مسلسل باللهجة المصرية اخبار من قناة الجزيرة

حداثة علمية. حاولنا في عملنا تحليل العوامل التي تؤثر على النظام اللغوي في العالم العربي. حتى الآن ، تم تخصيص عدد قليل جدًا من الأعمال لتبديل رموز اللغة في الخطاب الإعلامي العربي.

الأهمية العملية للعمل. تكمن الأهمية العملية للعمل في أنه يمكن استخدامه في تدريس اللهجات العربية ، أي دراسة التبديل وتشغيل عدة لهجات تقريبًا للغة العربية ضمن مجموعة كلام واحدة.

استحسان العمل. تم تقديم نتائج الدراسة في مؤتمر الطلاب العلمي العملي لـ KNLU «Ad orbem per linguas»إلى العالم من خلال اللغات "؛ (كييف ، 13-14 مايو 2021). موضوع التقرير: "تبديل رموز اللغة في حالة ازدواجية اللغة العربية". يتم نشر الملخصات في وقائع المؤتمر.

هيكل العمل يتكون العمل من مقدمة وثلاثة فصول وأربعة استنتاجات وشرح باللغة العربية وقائمة بالمصادر المستخدمة.